

VRIJE
UNIVERSITEIT
BRUSSEL

Goemans Piet (0591350)

Multidisciplinair Instituut voor Lerarenopleiding

Ideologieën in de Klas

Een lessenpakket burgerschap
voor aparte lessen of lessen zedenleer

Proeve ingediend voor het behalen van de graad van
Educatieve Master (cultuurwetenschappen)

Promotor: Prof. Gustaaf Cornelis

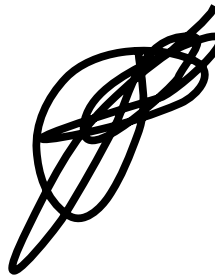
Academiejaar: 2022-2023

Ik verklaar plechtig dat ik de masterproef, "Ideologieën in de Klas", zelf heb geschreven.

Ik ben op de hoogte van de regels i.v.m. plagiaat en heb erop toegezien om deze toe te passen in deze masterproef.

21.08.2023

Piet Goemans

A handwritten signature in black ink, consisting of several overlapping loops and a long, sweeping stroke at the bottom.

Ideologieën in de Klas

Een lessenpakket burgerschap
voor aparte lessen of lessen zedenleer

Dankwoord

De hulp van een aantal mensen heeft heel wat bijgedragen aan deze thesis. Ik bedank graag mijn promotor, prof. Gustaaf Cornelis, voor een professionele begeleiding die het juiste midden hield tussen vrij laten en suggesties doen. Dank aan Marijke Van Vlasselaer voor de begeleiding bij het zetten van mijn eerste stapjes als leraar. Dank aan Cille Boesmans voor het bieden van de ruimte waarin deze thesis kon uitgewerkt worden. Dank aan Annie Vaninbrouckx voor het nalezen. De meeste dank gaat, tot slot, echter uit naar Mareike en Ole. De eerste voor de vele babbels, de tweede voor het op gepaste tijden stil zijn. Mareike, niet alleen heb je hier weer veel aan bijgedragen, je bent ook nog altijd onvoorwaardelijk lief.

Abstract

Eenzijds vormen ideologieën het hart van democratische politiek. Anderzijds mijden vele voorstellen voor burgerschapseducatie het thema ideologie. Dat is het probleem dat deze thesis aanpakt. De drie onderzoeksvragen zijn: 1) Mijden voorstellen voor lessen burgerschap ideologieën? 2) Moeten lessen burgerschap ideologieën behandelen? 3) Is het mogelijk om ideologieën op gepast neutrale wijze in de klas te behandelen? Om de eerste vraag te beantwoorden wordt een eenvoudige inhoudsanalyse gedaan van een aantal belangrijke beleidsdocumenten. Er wordt nagegaan in welke mate deze documenten voorstellen om ideologieën te behandelen. De conclusie is dat ideologieën inderdaad gemeden worden. De tweede vraag is een normatieve vraag die wordt beantwoord door een argument gebaseerd op de gepaste internationale literatuur. Het argument is dat lessen burgerschap de ambitie moeten hebben om populisme tegen te gaan; dat pluralisme het tegendeel van populisme is; en dat ideologieën onderwijzen een goede manier is om pluralisme te verankeren bij leerlingen. De conclusie is dat burgerschapseducatie ideologieën moet behandelen. Om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden worden twee werkvormen naar voren geschoven en wordt onderzocht of zij een minimale toets van gepaste neutraliteit doorstaan. De eerste werkvorm, de *Legislative Semester*, werd uit de literatuur gehaald. Om te weten of zij gepast neutraal is, worden de gegevens uit deze literatuur gebruikt. De tweede, die ik de oprecht-open-vraag-methode noem, werd in de voor deze thesis ontwikkelde lessen uitgetest. Om de gepaste neutraliteit van deze laatste werkvorm te toetsen werd de feedback van mentor en stagebegeleidster aangehaald en een leerlingenbevraging georganiseerd die hier wordt aangevuld met een SWOT-analyse.

Inhoudstafel

Dankwoord.....	2
Abstract.....	3
Inhoudstafel.....	4
1. Inleiding.....	5
1.1. Probleemstelling, definitie, onderzoeksvragen en methodologie.....	5
2. Worden ideologieën gemeden?.....	7
3. Populisme, pluralisme en ideologieën.....	13
3.1. Populisme en pluralisme.....	13
3.2. Bespreek ideologieën.....	15
4. Ideologieën in de klaspraktijk.....	18
4.1. The Legislative Semester.....	18
4.2. De oprecht-open-vraag-methode.....	20
5. Discussie en conclusie.....	23
5.1. Discussie.....	23
5.2. Conclusie.....	25
6. Referenties.....	26
6.1. Literatuurlijst.....	26
6.2. Foto's en illustraties.....	28
7. Bijlagen.....	29
7.1. Bijlage: les 1 in het lessenpakket over abortus.....	29
7.2. Bijlage: les 2 in het lessenpakket over abortus.....	31
7.3. Bijlage: les 3 in het lessenpakket over abortus.....	38
7.4. Bijlage: les 4 in het lessenpakket over abortus.....	42
7.5. Bijlage: les 5 in het lessenpakket over abortus.....	50
7.7. Bijlage: les 7 in het lessenpakket over abortus.....	57
7.8. Bijlage: les 8 in het lessenpakket over abortus.....	62
7.9. Bijlage: les 1 in het lessenpakket over ideologieën in het algemeen.....	67
7.10. Bijlage: les 2 in het lessenpakket over ideologieën in het algemeen.....	75
7.11. Bijlage: leerlingenbevraging bij het lessenpakket over ideologieën in het algemeen.....	82
7.12. Bijlage: leerlingenbevraging bij het lessenpakket over abortus.....	83
7.13. Bijlage: toestemmingsformulier openbaarmaking masterproef.....	84

1. Inleiding

Ideologieën vormen het hart van democratische politiek. Noch kiessystemen, mensenrechten, constituties, burgerbewegingen, het middenveld, noch culturele conflicten kunnen deze titel opeisen. Politieke partijen kunnen er een gooi naar wagen, maar enkel omdat zij overwegend vleesgeworden ideologieën zijn. Geen democratische politiek zonder ideologieën. Toch worden ideologieën, zoals aangetoond zal worden, gemeden in burgerschapseducatie.

Deze thesis argumenteert dat ideologieën expliciet behandeld moeten worden omdat dit leerlingen wapent tegen populisme. Populisme is een ontkenning van pluralisme. Door in lessen burgerschap meerdere ideologieën met elkaar te laten dialogeren, wordt ideologisch pluralisme bij de leerlingen verankerd. Kortom, deze thesis argumenteert dat ideologieën de klas in moeten.

Is het wel mogelijk om ideologieën op gepast neutrale wijze in de klas te behandelen? Om aan te tonen dat dit mogelijk is zal verwezen worden naar een interessante werkvorm uit de literatuur. Daarnaast bevat deze thesis ook uitgewerkte lessen die haar bevindingen in de praktijk brengen.

1.1. Probleemstelling, definitie, onderzoeksvragen en methodologie

In dit deel bespreek ik, in die volgorde, de gehanteerde definitie van ideologie en het werk waaruit deze voortkomt, de probleemstelling, de onderzoeksvragen, de gebruikte methodologie en de structuur van deze thesis.

Deze thesis steunt op Michael Freedens werk over ideologieën. In tegenstelling tot Marxistisch denken over ideologieën, erkent Freedom dat zijn eigen denken ook ideologisch gesitueerd en niet dé waarheid is. In tegenstelling tot vele liberale denkers die ideologieën proberen te overstijgen, erkent Freedom de rol van ideologieën in het politieke systeem. Freedom vermijdt beide fouten en geeft ideologieën, die onmisbaar zijn voor een correct begrip van concrete politiek, hun rechtmatige plaats terug¹. Freedom (2003, p. 32) definieert ideologieën als ‘a set of ideas, beliefs, opinions, and

¹ Er zijn nog redenen om ons op Freedens werk te baseren. Zijn werk kent navolging in het *Journal of Political Ideologies*, leunt aan bij de geschiedkundige stroming van de conceptgeschiedenis, is gelijkaardig aan Rosenblums (2008) heropwaardering van politieke partijen en wordt gevolgd door de immer verfrissend kritische Vincent (2010).

values that (1) exhibit a recurring pattern, (2) are held by significant groups, (3) compete over providing and controlling plans for public policy (4), do so with the aim of justifying, contesting or changing the social and political arrangements and processes of a political community.’ Punt één betekent dat het niet om kortstondige ideetjes gaat; punt twee dat het om de ideeën van een politiek relevante groep gaat; punt drie dat het om politieke, en niet om bijvoorbeeld esthetische, ideeën gaat; en punt vier dat het om ideeën gaat die beleid proberen te veranderen en niet bijvoorbeeld om religieuze ideeën (Freeden, 2003, pp. 32-34; zie ook pp. 51-55, 101). Voorbeelden zeggen misschien meer dan een definitie. Zie tabel 1 voor de ideologieën waar het in deze thesis over gaat. Merk op dat er tussen de verschillende bronnen heel wat overeenstemming is over wat de belangrijkste ideologieën zijn.

Tabel 1: Lijsten van ideologieën gegeven door verschillende bronnen.

Freeden (2003, p. 78, 98)	Vincent (2010, p. vii)	Wikipedia ²
Liberalism	Liberalism	Liberalism
Conservatism	Conservatism	Conservatism
Socialism	Socialism	Socialism
Nationalism	Nationalism	Nationalism
Green political thought	Ecologism	Environmentalism
Feminism	Feminism	Feminism and identity politics
Fascism	Fascism	Fascism
Communism		Communism
	Anarchism	Anarchism
	Fundamentalism	
		Religio-political ideologies
		Populism and direct democracy movements

² Dit zijn de categorieën op de Wikipedia-pagina «List of political ideologies» (2023) in de editie in het vereenvoudigd Engels.

Deze thesis vertrekt vanuit het volgende probleem. Enerzijds vormen ideologieën het centrum of hart van democratische politiek (Freedon, 2003, pp. 55, 123, 126-128). Anderzijds, zoals ik zal aantonen, mijden lessen burgerschap ideologieën, wat de vraag opwerpt of dat eigenlijk wel een probleem is. Ik zal argumenteren dat dit inderdaad een probleem is en dat ideologieën dus in de klas behandeld moeten worden. Men moet ideologieën echter op gepast neutrale wijze behandelen, wat tot de vraag leidt of dat mogelijk is. Hierin zitten de drie onderzoeksvragen van deze thesis vervat:

- 1) Mijden voorstellen voor lessen burgerschap ideologieën?
- 2) Moeten lessen burgerschap ideologieën behandelen?
- 3) Is het mogelijk om ideologieën op gepast neutrale wijze in de klas te behandelen?

De eerste onderzoeksvraag zal beantwoord worden door een eenvoudige inhoudsanalyse toe te passen op verschillende beleidsdocumenten. Het volgende deel biedt verdere uitleg over de gehanteerde methodologie die soms per document verschilt. De tweede, normatieve vraag wordt beantwoord door een argument te formuleren dat gebaseerd is op de nodige literatuur over populisme, pluralisme en ideologieën. De derde vraag zal beantwoord worden door twee werkvormen naar voren te schuiven en te gaan kijken of zij gepast neutraal zijn. Als geen ouders of leerlingen klagen dan zal ik dit als een indicatie van gepaste neutraliteit zien. Ik zal verder echter ook elementen uit de werkvormen aanhalen die hun gepaste neutraliteit versterken. Eén werkvorm wordt uit de literatuur gehaald. De andere werd toegepast in de lessen die voor deze thesis ontwikkeld werden.

De structuur van deze thesis volgt de drie onderzoeksvragen: de eerste vraag wordt behandeld in het tweede deel hieronder, de tweede in het derde en de derde in het vierde deel. Discussie en conclusie volgen in het vijfde deel.

2. Worden ideologieën gemeden?

In dit deel zal ik aantonen dat ideologieën gemeden worden door een Vlaams en meerdere internationale beleidsdocumenten over burgerschapseducatie te analyseren. Zoals zal blijken, is de afwezigheid van ideologieën in deze documenten opvallend.

Er werd gekozen om beleidsdocumenten te analyseren omdat de literatuur over burgerschapseducatie zo uitgedijd is dat het geen centrum heeft. Buiten relatief vaak voorkomende referenties naar het verouderde werk van John Dewey is er niet een groepje van auteurs dat men als representatieve autoriteiten kan beschouwen. In de toch uitvoerige bibliografieën van twee goede boeken over burgerschapseducatie, Hess en McAvoy (2015) en Nieuwelink (2016), komen bijvoorbeeld slechts zeven werken overeen waarvan vijf niet over burgerschapseducatie gaan³. Dat de literatuur geen centrum heeft ziet men ook aan het gebrek aan eensgezindheid over de naam. Benamingen die de ronde doen zijn: *Citizenship Education*, *Civic Education*, *Civic Learning*, *Civics*, *Democratic Education*, *Education for Citizenship*, *Education for Democratic Citizenship*, *Global Citizenship Education*, *Global Education*, *Peace Education* en *Service Learning*.

Om het probleem van afwezige representatieve auteurs te omzeilen, zal ik een aantal belangrijke beleidsdocumenten analyseren. Deze documenten krijgen de status van gezaghebbend document doordat ze bekrachtigd worden door een overheid of internationale organisatie. Daarenboven worden ze opgesteld door auteurs met naam en stellen ze meestal ook een curriculum voor⁴. Deze beleidsdocumenten zijn dus geschikt om het midden van ideologieën vast te stellen. De geselecteerde documenten zijn: het *Crick Report*, de Raad van Europa's *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*, een document van het *Center for Multicultural Education*, het UNESCO document over *Global Citizenship Education*, één document uit Manitoba (Canada), één uit Tunesië, de lesvoorbereidingen op de website van OXFAM en een document van de pedagogische begeleidingsdienst van het gemeenschapsonderwijs⁵. Merk op dat het UNESCO document en het *Reference Framework* van de Raad van Europa het referentiekader vormden voor de Vlaamse eindtermen burgerschap voor de eerste graad (Loobuyck, 2019, p. 209).

Zoals zal blijken komt men in al deze documenten zelden een positieve vermelding van "ideologie"⁶ tegen. Men vindt af en toe een negatieve vermelding die ideologie als een illusoir beeld ziet. De Raad van Europa heeft het bijvoorbeeld enkel over ideologieën wanneer het instructies geeft over hoe leerlingen te wapenen tegen illusoire, extremistische ideologieën (Raad van Europa,

3 De twee overige werken zijn Flanagan's *Teenage Citizens* en Torney-Purta's et al. *Citizenship and education in twenty-eight countries*.

4 Omwille van deze laatste reden worden de Eurydice publicaties en de *International Civic and Citizenship Education Study* hier niet geanalyseerd. Ik kon geen curriculum vinden dat zij voorstellen.

5 Osler en Starkey (2006, pp. 14-17) vermelden in hun overzichtsartikel de eerste drie instanties. De beweging rond *Global Citizenship Education* kan hier niet ontbreken. Het UNESCO document, dat van belang is voor deze beweging, stelt zelf geen curriculum voor maar verwijst hiervoor naar de drie volgende documenten in de lijst.

6 Dubbele aanhalingstekens worden in de tekst van deze thesis gereserveerd voor termen waarop ik met de pdf-zoekfunctie gezocht heb in de beleidsdocumenten.

2023g). Zulke negatieve vermeldingen zien ideologieën niet als constitutieve elementen van politiek en bevestigen eerder de these dat ideologieën gemeden worden. In wat volgt overloop ik de beleidsdocumenten.

Het relatief vaak vermelde *Crick Report* (Qualifications and Curriculum Authority, 1998) is een rapport opgesteld onder het voorzitterschap van politiek filosoof Bernard Crick⁷. Het bevat ‘detailed proposals for a framework for citizenship education in schools’ (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, p. 4) en biedt dus een volledig curriculum burgerschapseducatie. Dit rapport negeert ideologieën niet, al mijdt het de term “ideologie” en spreekt het over ‘ideas and aims’ (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, p. 50) en ‘values, interests and policies’ (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, p. 51) van politieke partijen. Deze verwijzingen naar de ideeën en waarden van partijen zijn terug te vinden in twee van de 64 eindtermen die het rapport opstelt (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, pp. 46-51). Partijen en hun ideeën of waarden werden echter niet opgenomen in een tabel (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, p. 44), die een ‘complete statement or overview’ moet bieden van wat men mag verwachten van burgerschapseducatie (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, p. 42). Alleen op basis van dit rapport zou ik niet kunnen besluiten dat ideologieën gemeden worden. Toch behandelt dit rapport ideologieën, indirect en summier: de ideeën en waarden van partijen krijgen geen centrale rol. Bovendien komt het woord “ideology”, of afgeleiden, niet éénmaal voor. Ook de in Britse context meest relevante ideologieën “liberalism” en “socialism” worden niet éénmaal vermeld. De enige referenties naar de *Conservatives of Labour* is in een lijst van nuttige websites.

Een tweede belangrijk beleidsdocument is dat van het *Diversity, Citizenship, and Global Education Consensus Panel*. Het doel van dit panel was ‘to develop a set of principles, concepts, and guidelines that school practitioners can use to build or renew citizenship education programs that balance diversity and unity’ (Banks et al., 2005, p. 5). Op basis van dit document zou het dus mogelijk moeten zijn om lessen burgerschap uit te bouwen. Dit document legt sterkt de nadruk op diversiteit, wat Banks et al. (2005, p. 11) definiëren als ‘the internal differences within all nation-states that reflect variations in factors such as race, class, ethnicity, religion, language, gender, disability, and sexual orientation.’ Merk op dat ideologie of iets gelijkaardigs niet in deze lijst staat. In een deel over de (praktische) kennis van democratie (Banks et al., 2005, pp. 13-14), staat de enige positieve vermelding van “ideological” in dit document. Leerlingen moeten democratisch

⁷ Merk op dat Vincent (2010, p. 9) Crick vermoedt als aanhanger van een visie die ideologie miskent als een totalitaire mentaliteit, een visie die resoneert met het idee dat het einde van ideologieën in zicht is.

gedrag aanleren door in discussie te gaan met anderen die van zichzelf verschillen ‘developmentally, ideologically, culturally, and racially’ (Banks et al., 2005, p. 13). Met andere woorden, ideologische diversiteit moet in een leerlingenparlement aan bod kunnen komen. Dit is echter slechts een terloopse uitleg van de praktische dimensie van democratie. De theoretische dimensie die hieraan gekoppeld is, bespreekt ideologieën niet. Bovendien verdwijnt deze vermelding van ideologie ook weer in de *checklist*, die gebruikt kan worden om te zien of aan de bekommernissen van dit document wordt voldaan (Banks et al., 2005, p. 27). In deze 86 vragen omvattende *checklist* gaat het niet één keer over ideologie (Banks et al., pp. 26-31). Voorbeelden van de in Amerikaanse context meest relevante ideologieën “liberalism”, “conservatism” en “republicanism” worden niet één keer vernoemd.

Een beleidsdocument van de Raad van Europa mag hier niet ontbreken. In 2018 publiceerde de Raad haar *Reference Framework* dat tientallen korte documenten omvat. De afwezigheid van ideologieën in deze documenten is frappant. Nochtans stelt de Raad dat haar *Reference Framework* een ‘comprehensive, coherent and transparent description’ biedt van de vaardigheden die nodig zijn om deel te nemen aan een democratie (Raad van Europa, 2023b, p. 3). De Raad ziet politiek eerder in termen van een conflict tussen culturen dan tussen ideologieën. Een slechts achttien pagina’s tellend document dat het gebruikte model uitlegt (Raad van Europa, 2023a) spreekt 117 keer over “culture” of afgeleide termen. De term “ideology”, of afgeleiden hiervan, of voorbeelden als “liberalism” of “socialism”⁸ worden hier niet éénmaal vermeld. In andere documenten biedt de Raad een soort van eindtermen voor burgerschapseducatie (Raad van Europa, 2023c, 2023d, 2023e, 2023f). Ook deze documenten vermelden nooit “ideology”, “liberalism” of “socialism”. Sterker nog, er is, buiten de eerdergenoemde negatieve vermelding, in geen van de documenten van het *Reference Framework* sprake van ideologieën of deze voorbeelden ervan.

Geïnspireerd door een voorstel van OXFAM, heeft ook UNESCO, gesteund door toenmalig secretaris-generaal van de VN, Ban Ki Moon, haar visie op burgerschapseducatie gegeven. Mede hierdoor ontstond de beweging onder de naam *Global Citizenship Education*. UNESCO verwijst naar drie *good practices* van curricula: één uit Manitoba, één uit Tunesië en de lesvoorstellen op de website van OXFAM (UNESCO, 2014, pp. 25-27).

8 Er zijn in Europa natuurlijk nog andere relevante ideologieën. Hun namen zijn echter te verschillend om hier kort te overlopen.

Het doel van de cursus die *Manitoba Education and Training* aanbiedt, is ‘the development of active democratic citizenship’ (Manitoba Education and Training, 2017, p. 7). Dit document biedt een lijst van meer dan honderd gesuggereerde thema’s (Manitoba Education and Training, 2017, pp. 24-29) waarvan niet één ideologieën centraal zet. Het 354-pagina’s tellende document in haar geheel vermeldt niet één keer de voor Canada meest relevante ideologieën “liberalism” of “conservatism”. De éne positieve vermelding van “ideology” komt voor in een les over sociale rechtvaardigheid en mensenrechten. Hier wordt gesteld dat verschillende ideologieën verschillende definities hanteren van wat rechtvaardig is en dat links en rechts een andere visie hebben op dit thema (Manitoba Education and Training, 2017, p. BG-11.4). Dit gaat de juiste richting uit maar is wel zeer bondig. Bovendien zijn er ook nog enkele problemen met deze vermelding. Ten eerste wordt de link tussen links en rechts en de partijen en hun ideologieën niet gelegd. Ten tweede wordt rechts enigszins verguisd als de strekking die louter op de rem staat als activisten thema’s als armoede, exploitatie, slavernij, het milieu, etc. op de agenda zetten. Ook hier laat de behandeling van ideologieën dus te wensen over.

Het Tunesisch document lijkt op een cursus publiek recht en was bedoeld voor de jongeren, 18- tot 24-jaar (Meric et al., 2011, p. 3), die de Jasmijnrevolutie voerden. Het is uitvoeriger dan een cursus voor het middelbaar en biedt een gedetailleerde, enigszins legalistische uitleg over hoe democratieën werken. Het biedt ook een uitgebreide beschrijving van de rol van politieke partijen (Meric et al., 2011, pp. 95-101) en erkent dat ze een ideologie hebben (Meric et al., 2011, p. 100). Toch mijdt ook dit document een directe bespreking van ideologieën. Meric et al. (2011, p. 101) geeft bijvoorbeeld tips aan burgers over hoe te kiezen bij verkiezingen. Niet één van die tips is te kijken naar de ideologie van een partij. Bovendien vindt men – begrijpelijkerwijs – geen vermelding van de socialistische ideologie van voormalig dictator Ben Ali. Maar men vindt ook geen beschrijving van de nationalistische onafhankelijkheidsbeweging of een positieve beschrijving van het islamisme⁹. Toegegeven, ik moet hier muggenziften om mijn stelling hard te maken. Toch kan gesteld worden dat men enige noties moet hebben van deze drie ideologieën als men politiek geletterd wil zijn in Tunesië. Dit document mijdt ideologie niet maar het mist wel een rechtstreekse bespreking van de constitutieve ideologische tradities van dit land. Het is onwaarschijnlijk dat de auteurs ideologieën uitvoeriger besproken zouden hebben in een document voor het middelbaar.

9 In de lessen over religie (Meric et al., 2011, pp. 149-153) en natie (Meric et al., 2011, pp. 157-161) vindt men geen positieve beschrijvingen van de overeenkomstige ideologieën maar eerder een legalistische bespreking van de grens die gesteld moet worden aan religies en naties. De les over religie gaat over laïcisme. De les over nationalisme contrasteert open democratie met gesloten nationalisme.

In de online toegankelijke databank van allerhande OXFAM-documenten kan men filteren op «Education resource»¹⁰. Men krijgt dan een lijst van 116 lesvoorstellen. Vanwege tijdsgebrek heb ik op deze lessen geen volledige inhoudsanalyse toegepast. Wat volgt kan dus enkel gelden als een eerste verkenning van deze lessen. Er werd geen enkel resultaat voor de zoektermen “ideology”, “liberalism”, “conservatism”, “socialism”, of afgeleiden, gevonden in deze lessen¹¹. Toegegeven, naast de ontbrekende inhoudsanalyse stoot men hier ook op het probleem dat deze 116 lessen geen omvattend curriculum beogen. Toch biedt de totale afwezigheid van deze termen in 116 lesvoorstellen bijkomende ondersteuning voor de stelling dat ideologieën gemeden worden.

De vakdidactiek actief burgerschap van het Vlaamse gemeenschapsonderwijs (GO!) vindt men terug in Gellens et al. (2018). Dit boek werkt een curriculum actief burgerschap uit voor de complexe Vlaamse realiteit waarbij dit niet aan één vak gekoppeld hoeft te worden (Gellens et al., 2018, p. 11). Dit boek doet het redelijk goed als het gaat om het behandelen van ideologieën. Gellens et al. (2018, pp. 39-42, 233-235, 251, 259) erkennen ‘politieke actoren’ of ‘politieke partijen’ en hun ‘standpunt’ of ‘perspectief’ – indirecte verwijzingen naar ideologieën. In een modelles stellen Gellens et al. (2018, pp. 94-95) ook voor om ‘theoretische stromingen’ te bespreken. Er worden vier voorbeelden gegeven van zulke stromingen: liberalisme, republicanisme, rationalistisch liberalisme, en agonisme. Het gaat hier inderdaad om ideologieën en ze worden in dialoog met elkaar gebracht. Toch is dit een gemiste kans. Ten eerste zijn, buiten het liberalisme, de gekozen ideologieën vreemd¹². Ten tweede is het thema, een invulling geven aan actief burgerschap, te gespecialiseerd. Vooraleer men aan dergelijke gespecialiseerde discussies begint, is het veel logischer om eenvoudigweg te beginnen met partijen, hun ideologieën en compromissen ertussen. In heel het document komen geen positieve vermeldingen van “ideologie” of afgeleide termen voor. Buiten de hierboven vermeldde voorbeelden worden geen andere voorbeelden van ideologieën, zoals “socialisme”, “nationalisme”, “conservatisme” of “christendemocratie”, besproken.

10 Deze website (https://oxfamilibrary.openrepository.com/handle/10546/620557/discover?filtertype_1=type&filter_relational_operator_1>equals&filter_1=Education+resource) werd geraadpleegd op 3 juli 2023.

11 Voor al deze lesvoorstellen werd een document gedownload, meestal het document met achtergrondinformatie of de gids voor leerkrachten. Deze documenten werden bijeengezet om een bijna duizend pagina's tellend doorzoekbaar document te krijgen (verkrijgbaar bij de auteur). In dit document werd gezocht d.m.v. de pdf-zoekfunctie.

12 Agonisme is een randfenomeen in het politieke denken dat enkel in België furore maakt omdat één van de belangrijkste theoretici een Belgische filosofe is. Als men Marxisme wil behandelen, wat alleen maar aangeraden kan worden, begint men best bij Marx. Republicanisme is in België bijna uitgestorven en zal de leerlingen enkel verwarrend richting de gelijknamige Amerikaanse partij leiden.

Uit dit overzicht van gezaghebbende beleidsdocumenten kan besloten worden dat ideologieën wel degelijk gemedend worden. Zelden wordt een expliciete en positieve vermelding van ideologieën of voorbeelden ervan gevonden. Er is niet één lesvoorstel in de geanalyseerde documenten dat een uitvoerige dialoog tussen twee relevante ideologieën centraal plaatst. Hoewel deze beleidsdocumenten op dit éne punt tekortschieten, bieden ze een schat aan informatie om invulling te geven aan lessen burgerschap. Het document uit Manitoba biedt, om maar één voorbeeld te noemen, een schat aan referenties en is sterk op het vlak van systeemdenken¹³, milieu en duurzaamheid. Bovendien spreekt uit al deze documenten een authentieke bekommernis om de toestand van onze democratieën. Ze getuigen van een terechte bezorgdheid over de opkomst van populistische partijen en de thema's waar deze partijen op teren, zoals racisme of antiglobalistisch nationalisme. Deze inzet is lovenswaardig. Het probleem is dat deze documenten de bal deels misslaan. Zoals ik hieronder zal argumenteren moet men, om populisme tegen te gaan, ideologieën niet alleen vermelden. Men moet ze ook een centrale plaats geven in de lessen burgerschap.

3. Populisme, pluralisme en ideologieën

In dit deel argumenteer ik dat ideologieën behandeld moeten worden omdat dit leerlingen wapent tegen populisme. Populisme is een discours waarbij politici zich voorstellen als de vertegenwoordigers van een volk met een homogene wil. Ik zal argumenteren dat 1) het tegendeel van populisme pluralisme is en 2) dat best ideologisch pluralisme onderwezen wordt omdat dit het best verankerd kan worden bij leerlingen.

3.1. Populisme en pluralisme

Er is een zekere mate van eensgezindheid over de definitie van populisme. Volgens Mudde en Kaltwasser (2017, 6) is populisme een ideologie 'that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic camps, «the pure people» versus «the corrupt elite»'. Volgens Hawkins (2009, p. 1042) is populisme 'a Manichaean discourse that identifies Good with a

13 Zoals Konings en Cornelis (2018: p. 114) terecht stellen, kan systeemdenken interessant zijn voor leerkrachten zedenleer. Andere interessante voorbeelden zijn: de *whole-school approach* in het *Crick Report* (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, p. 36, 55), interessante referenties voor institutioneel racisme (Banks et al., 2005, pp 20-21) en een goede taxonomie van vaardigheden voor interculturele dialoog (Raad van Europa, 2023a).

unified will of the people and Evil with a conspiring elite.’ Deze definities delen met elkaar het idee dat populisme het volk voorstelt als hebbende een homogene wil.

De definities uit de vorige paragraaf wijzen al in de richting van een gebrek aan pluralisme. Verschillende auteurs duiden populisme ook expliciet als het tegendeel van pluralisme. Voor Müller is dit hét kenmerk van populisme. Hij stelt dat ‘[t]he core claim of populism is [...] a moralized form of antipluralism. [...] There can be no populism, in other words, without someone speaking in the name of the people as a whole.’ Elders zegt Müller (2016, p. 83) dat populisten ‘committed antipluralists’ zijn. Ook Mudde en Kaltwasser stellen dat pluralisme ‘the direct opposite’ is van populisme (Mudde & Kaltwasser, 2017, p. 7) en dat populisme ‘fundamentally rejects’ de notie van pluralisme (Mudde & Kaltwasser, 2017, p. 81). Hawkins (2009, p. 1062-1064) plaatst populisme tegenover pluralisme in een tabel die gehanteerd wordt in kwantitatief onderzoek. Kortom, populisme is het tegendeel van pluralisme.

Wat wordt hier precies onder de term pluralisme verstaan? Deze thesis leunt aan bij de invloedrijke concepties van pluralisme van Robert Dahl, Seymour Lipset, Stein Rokkan en John Rawls. Het pluralisme waar deze auteurs het precies over hebben, verschilt enigszins. In Dahls pluralisme spelen belangengroepen de hoofdrol; in dat van Lipset en Rokkan (1967) politieke partijen; in dat van Rawls (2005, p. 441) religieuze, filosofische en morele doctrines. Merk op dat deze auteurs van groot belang waren en dat pluralisme een robuuste descriptieve en normatieve theorie is. Ik leun slechts aan bij deze begrippen van pluralisme in die zin dat ik een, voor het middelbaar verantwoordbare, vereenvoudiging van het begrip van pluralisme hanteer. Ik versta onder pluralisme het feit dat er meerdere ideologieën zijn die de instituties en wetten van een land vormgeven. Merk echter op dat ideologieën accuraat beschreven worden als morele of filosofische doctrines en dat belangengroepen en politieke partijen terecht gezien kunnen worden als de praktische uitwerkingen van ideologieën. Ook dit vereenvoudigde begrip van pluralisme is dus een redelijk accurate beschrijving van wat democratische politiek is en zou moeten zijn.

Vermits het pluralisme zulk een stevige theorie is, zou men kunnen denken dat iedereen automatisch pluralist is. Toch is een pluralistische kijk hebben en behouden moeilijk en dit om verschillende redenen. Ten eerste zijn mensen niet gemaakt om in pluralistische termen te denken. Mensen hebben een bevestigingsvooroordeel of *confirmation bias*. Dit bevestigingsvooroordeel is het gekende fenomeen dat mensen eerder bevestiging zoeken voor ideeën die ze reeds hebben dan dat ze deze steeds kritisch ondervragen. Dit is een alomtegenwoordig fenomeen (Oswald & Grosjean,

2004, p. 79) waar iedereen mee te kampen krijgt (Nickerson, 1998, p. 175). Spijtig genoeg werkt het ook stelselmatig tegen een pluralistische kijk. Ten tweede zijn de politieke compromissen waar pluralisme toe leidt per definitie frustrerend. Geen enkele partij krijgt wat zij echt wil en het blijft een opgave om te erkennen dat mijn tegenstrever het oprecht oneens is met mij. Kortom, hoewel pluralisme een robuuste theorie is, moet blijvend aan een pluralistische kijk gewerkt worden.

Dat er opnieuw nood is aan het verstevigen van onze pluralistische kijk, blijkt uit de stijgende populariteit van populisme. Populisme is, nu ook in West-Europa, aan een opmars bezig en Vlaanderen is in deze trend koploper. Nochtans zijn specialisten het erover eens dat er een gevaar schuilt in populisme. Volgens Müller (2016, p. 103) is het een ‘real danger’, volgens Mudde en Kaltwasser (2017, p. 79) een ‘intrinsic danger’ voor de democratie. Bovendien zien vele analisten, zoals ook Müller (2016, p. 95), fascisme en nazisme terecht als vormen van populisme. Lessen burgerschap moeten dan ook de ambitie hebben om jongelingen tegen populisme te wapenen (cf. Mudde & Kaltwasser, 2017, p. 112).

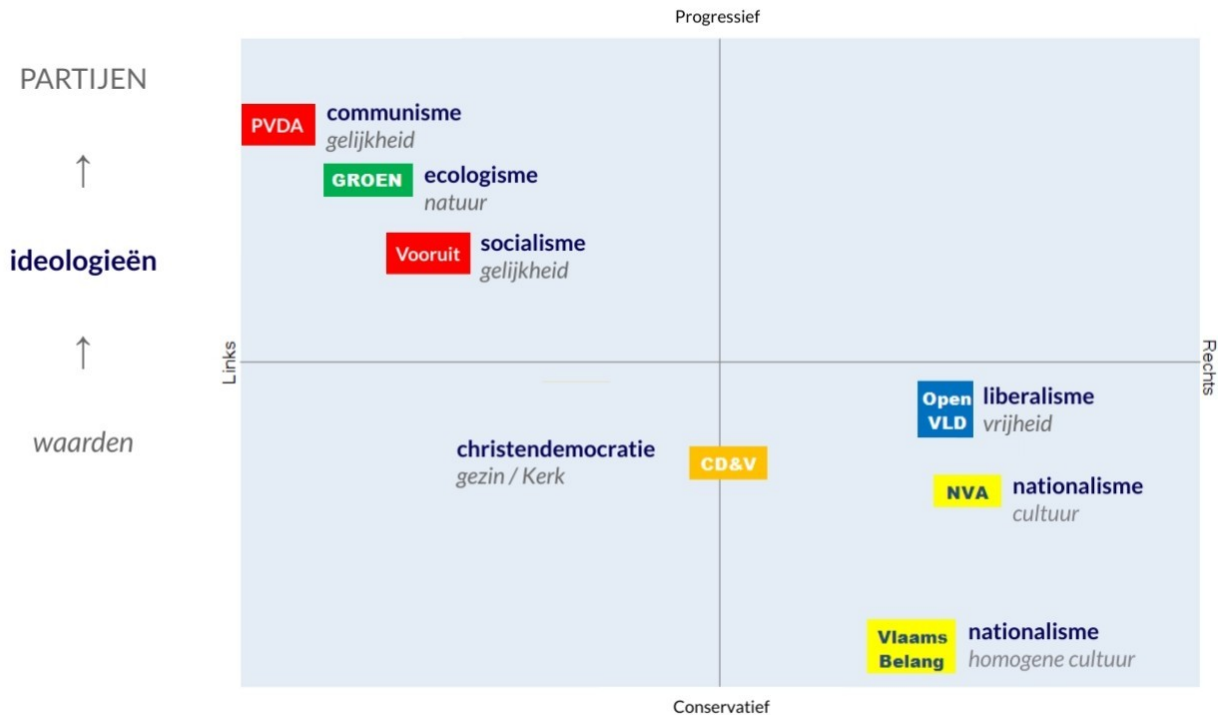
3.2. *Bespreek ideologieën*

In dit onderdeel argumenteer ik dat best *ideologisch* pluralisme aangeleerd wordt. Ik zal argumenteren dat ideologisch pluralisme zich uitstekend leent tot het aanleren van pluralisme omdat het stevig verankerd kan worden in het denken van leerlingen. Het kan namelijk in verbinding gebracht worden met ethiek, met de historische en politieke werkelijkheid en met verkiezingen.

Ideologieën kunnen in verbinding gebracht worden met ethiek. Elke ideologie heeft haar kernconcepten (Freedon, 2003, pp. 61-63). Voor het socialisme zijn dat bijvoorbeeld: gelijkheid, werk, geloof in de vooruitgang, groepsdenken en welzijn (Freedon, 2003, pp. 83-84). Sommige kernconcepten kunnen gezien worden als de belangrijkste waarden van een ideologie. Velen zullen het eens zijn met vrijheid en gelijkheid voor respectievelijk het liberalisme en het socialisme (cf. Freedon, 2003, pp.81-83 en Vincent, 2010, p. 14). Ook (integriteit van de) cultuur en (integriteit van de) natuur kunnen als kernwaarden van respectievelijk nationalisme en ecologisme gelden. Soms kan men ook meerdere kernwaarden geven, wat geen probleem hoeft te zijn. Door deze kernwaarden te erkennen, kan ideologie verbonden worden met het waardenpluralisme, de moraalfilosofische theorie die stelt dat er verschillende, niet tot elkaar herleidbare waarden zijn (Mason, 2018). Men moet hierbij uitleggen dat het enigszins complexer is en dat er bijvoorbeeld

ook liberalen zijn die gelijkheid waarderen (cf. bijlage 7.2 en 7.10). Maar indien men deze complexiteit uitlegt, dan kan figuur 1 in de derde graad gebruikt worden. Het punt hier is dat deze aanknopingspunt bij ethiek een groot voordeel biedt als het gaat om verankering. Moreel denken is één van de diepste, meest persoonlijke vormen van denken. De verbinding met ethiek leggen helpt dus om pluralisme diep te verankeren in het denken van de leerlingen. Het gaat in politiek niet om oppervlakkige meningsverschillen; pluralisme zit diep in het morele denken.

Figuur 1: ideologieën, hun partijen en hun kernwaarden (gebaseerd op AxterJG 2010).

Ideologieën kunnen ook in verbinding gebracht worden met het reëel functioneren van politieke systemen. Een inleidende cursus in de politieke wetenschappen is nog steeds onvolledig als ze het niet over Lipset en Rokkans (1967) breuklijnentheorie heeft. Eenvoudig uitgelegd stelt deze theorie dat een aantal ideologieën teruggaan op breuken in de samenleving die veroorzaakt werden door revoluties (Lipset & Rokkan, 1967, p. 38). Liberalisme, conservatisme en socialisme gaan bijvoorbeeld terug op de Democratische (Franse) Revolutie en de Industriële Revolutie. Lipset en Rokkan toonden aan dat deze stelling op vele landen van toepassing is. De vraag onder politieke wetenschappers vandaag de dag is wat partijsystemen aan het doen zijn. Is de versnippering van het partijlandschap die in een aantal landen te zien is – Nederland is één van de meest extreme voorbeelden – een teken dat de breuklijnentheorie voorgoed achterhaald is? Of gaan de klassieke partijsystemen zich toch weer doorzetten? In ieder geval belet niets ons om naast klassieke partijen,

die perfect in de breuklijnentheorie passen, ook nieuwere bewegingen (ecologisme en nationalisme) te plaatsen. Freedon (2003: 102) stelt dan ook terecht dat ‘the age of the mainstream ideologies is not over’. Ook deze nieuwere bewegingen zijn ideologieën. Politiek werkt niet doorheen religies, culturen, of kortstondige bewegingen als de Witte Mars. Politiek werkt doorheen ideologieën. Door ideologieën centraal te plaatsen in de lessen burgerschap wordt het pluralisme verankerd in het denken van de leerlingen over de politieke werkelijkheid.

Er kan ook een verbinding gemaakt worden met de historische werkelijkheid. Het verwondert niet dat de breuklijnentheorie en ideologieën de rode draad vormen in een handboek over de geschiedenis van België (Deneckere et al., 2021, pp. 17-23). Inderdaad, ideologieën blijken alomtegenwoordig te zijn in de geschiedenis van België: de Belgische constitutie, het Schoolpact, het federale België, de mate van integratie van de Europese Unie, abortus, euthanasie, milieuwetgeving, homohuwelijk, etc. Dit zijn allemaal compromissen tussen ideologieën en kunnen als zodanig uitgelegd worden aan leerlingen. De link kan dus gelegd worden met de lessen geschiedenis en ideologisch pluralisme kan zo ook in de breedte verankerd worden.

Tot slot, ideologieën kunnen verbonden worden met een praktijk waar leerlingen in de derde graad gauw mee geconfronteerd zullen worden: de verkiezingen. Ideologieën hebben een nauwe band met politieke partijen (Freedon, 2003, p. 31), zeker in een land met een proportioneel kiesstelsel als België¹⁴. Figuur 1 illustreert welke ideologieën gekoppeld kunnen worden aan welke Belgische partijen. Dit heeft ook een groot voordeel voor het verankeren van het pluralisme bij de leerlingen. Herhaling is een pedagogisch kernprincipe. Dat er een aantal verschillende partijen zijn, gaan de leerlingen voor de rest van hun leven om de zoveel jaar herhalen. Het zou inaccuraat zijn om die partijen te verbinden met religies, (sub-)culturen, identiteiten of (religieuze) levensbeschouwingen. Het is daarentegen geheel accuraat om die partijen te verbinden met ideologieën. Zo kan men het idee van pluralisme verankeren en deze verankering om de zoveel jaar herhalen.

Leerlingen wapenen tegen populisme wordt best gedaan door hen het tegendeel ervan bij te brengen: pluralisme. Best wordt ideologisch pluralisme aangeleerd gezien het diep, breed en veelvuldig verankerd kan worden.

14 Maar zelfs in een land met een tweepartijstelsel kan men, zoals Hess en McAvoy (2014) stellen, ideologieën in de klas brengen.

4. Ideologieën in de klaspraktijk

In dit deel vraag ik of het mogelijk is om op gepast neutrale wijze over ideologieën les te geven. Dit is een terechte vraag vermits lesgeven over ideologieën geen sinecure is. Men zou kunnen stellen dat men met ideologieën in de klas de hand in het wespennest steekt. Moet ik alle thema's onpartijdig behandelen? Waar stopt en waar begint mijn eigen ideologie? Moet ik mijn eigen mening onthullen of niet? Zullen ouders niet klagen? Merk op dat deze terechte vragen over neutraliteit gaan en dat een antwoord erop geen categorisch 'ja', 'neen' of 'zo' kan zijn. Sommige thema's stelt men, bijvoorbeeld, best als open voor en dus eerder op onpartijdige wijze; andere thema's stelt men best als gesloten voor (Hess & McAvoy, 2015, pp. 161-169). Daarom peilt de derde onderzoeksvraag naar de gepaste neutraliteit van lessen. Ik zal deze vraag beantwoorden door twee werkvormen aan te halen en te vragen of zij een minimale toets van gepaste neutraliteit doorstaan. De eerste werkvorm, die in het eerste onderdeel hieronder besproken wordt, haal ik uit de literatuur. De tweede werkvorm, die ik bespreek in het tweede onderdeel, werd gebruikt in de voor deze thesis ontwikkelde lessen.

4.1. *The Legislative Semester*

De eerste werkvorm die kan bevestigen dat het mogelijk is om ideologieën op gepast neutrale wijze in de klas te brengen is de *Legislative Semester*. Deze werkvorm heeft haar eigen website en Hess en McAvoy (2015, hfst. 5) schuiven ze naar voren als *best practice*¹⁵. Eerst schets ik deze werkvorm, waarbij ook duidelijk zal worden dat ideologieën centraal staan. Dan bespreek ik of zij al dan niet gepast neutraal is.

De *Legislative Semester* is inderdaad een veelbelovende werkvorm. Ook voor het doel van deze thesis, leerlingen pluralisme bijbrengen en zo wapenen tegen populisme, is ze uitermate geschikt¹⁶. Deze werkvorm bestaat uit vier fases, gespreid over een heel semester. Tijdens fase één oefenen de leerlingen respectvol discussiëren en leren ze over de standpunten van de verschillende ideologieën of partijen. Fase twee begint met *Declaration Day*: de dag waarop de leerlingen bekennen

15 Hess en McAvoy anonimiseerden hun onderzoeksresultaten en spreken daarom over de *Legislative Simulation*. De website (<https://legislativesemester.org/>) werd geraadpleegd op 4 augustus 2023.

16 Zoals Hess en McAvoy (2015, p. 102) stellen: 'these were their real friends and classmates, and their behavior and views affected their real relationships with others. The students [...] learn about each other and the diversity of views in their community.' M.a.w. door deze werkvorm bevindt het pluralisme zich ineens tussen de leerlingen zelf.

Democrat, Republican of *Independent* te zijn. Dan bedenken de leerlingen zelf een wetsvoorstel dat ze erdoor gaan proberen te krijgen en werken aan deze voorstellen in commissies. Fase drie komt overeen met een plenaire zitting van een parlement: twee halve dagen wordt er gedebatteerd over de voorstellen en wordt er gestemd. Tijdens fase vier reflecteren de leerlingen en krijgen ze de kans om hun positie op het politieke spectrum bij te stellen.

Twee dingen vallen op met betrekking tot de gepaste neutraliteit van de *Legislative Semester*. Ten eerste is deze werkvorm compatibel met het strikt verhullen van de eigen mening. De leerkrachten maken er zelfs een principieel punt van hun eigen mening te verhullen. Bovendien hebben de leerlingen veel van het proces zelf in handen. De kans op ongepaste beïnvloeding door de leerkracht is bijgevolg gering. Ten tweede, rapporteren Hess en McAvoy (2015, p. 97) dat, toen zij hun onderzoek uitvoerden, nog geen enkele ouder of leerling geklaagd had over het moeten uiten van zijn of haar politieke voorkeur. Dit is des te opmerkelijker aangezien *Declaration Day* leerlingen bijbrengt niet enkel een politieke mening te hebben maar een mening te hebben die zich situeert in een tweepartijstelsel. De leerlingen krijgen dus slechts de keuze tussen twee ideologieën. Er is inderdaad nog de optie om *Independent* te zijn. Maar net als in het echte Amerikaanse systeem heeft dat zijn nadelen. In een apart artikel vragen Hess en McAvoy (2014) zich af of het gepast is de leerlingen een dergelijke partijgeest bij te brengen en ze stellen van wel¹⁷. In ieder geval zou deze *Declaration Day* voor de nodige protesten van ouders kunnen zorgen, maar dat deed het dus tot dan toe niet.

Gezien de discrete rol van de leerkrachten en het feit dat ouders noch leerlingen geklaagd hebben, kan besloten worden dat de *Legislative Semester* inderdaad een gepast neutrale werkvorm is. In ieder geval, tot dat besluit komen ook Hess en McAvoy vermits ze het als *best practice* omschrijven. Met deze werkvorm is het mogelijk om ideologieën in de klas te brengen. Ze is echter tijdrovend en niet in alle contexten gepast, bijvoorbeeld niet in een school waar er veel ideologische eensgezindheid is. Daarom bespreek ik ook nog een andere werkvorm.

17 Hess en McAvoy (2014, p. 279) argumenteren dat ‘it is unlikely that a young person will be prepared to interpret the current polarized climate without a solid understanding of the ideological divisions and motivations of the two major parties.’

4.2. De oprecht-open-vraag-methode

In dit onderdeel bespreek ik een tweede werkvorm die mogelijks gepast neutraal is: wat ik de oprecht-open-vraag-methode noem. Deze methode werd toegepast in de lessen die voor deze thesis ontwikkeld werden. Na eerst enkele praktische modaliteiten van de lessen te overlopen leg ik deze methode uit. Vervolgens ga ik over naar de vraag of ze gepast neutraal is en bespreek ik de leerlingenbevraging en de SWOT-analyse.

Voor deze thesis werden twee lessenpakketten voor de derde graad ontwikkeld. Het eerste pakket omvat acht lessen en gaat over abortus (bijlagen 7.1 tot 7.8). Acht lessen passen misschien niet in het jaarplan. Daarom werd een tweede pakket ontwikkeld dat twee lessen omvat (bijlagen 7.9 tot 7.10), waarvan de tweede ideologieën als zodanig behandelt en eventueel apart gegeven kan worden. De lessen werden gegeven binnen de context van het vak zedenleer en de lesdoelen passen in dat leerplan. Ze zouden echter ook gegeven kunnen worden in een vak burgerschap. Het lessenpakket abortus werd gegeven in het vijfde leerjaar; dat over ideologie in het algemeen in het zesde. Het opzet van deze lessen, met name twee ideologieën met elkaar in dialoog brengen, is gepast voor een groot deel maar niet voor alle lessen burgerschap. Thema's als bijvoorbeeld racisme, klimaatopwarming of de Holocaust zijn gesloten thema's die zich niet lenen tot een dialoog tussen twee ideologieën.

Hoe werkt de oprecht-open-vraag-methode? Met het woord oprecht wordt hier bedoeld dat het echt een open vraag is voor de leerkracht die de les geeft. De leerkracht mag dus niet vertrekken van het eigen grote gelijk maar moet erkennen dat een andere ideologie, dan die waarvan de leerkracht overtuigd is, ook een kern van waarheid heeft¹⁸. Abortus, om een concreet voorbeeld te geven, is voor de auteur een open thema. Ik weet niet welk compromis ik precies zou maken tussen een progressieve en een conservatieve visie op abortus¹⁹. Op een dieper niveau, weet ik, als progressief, niet hoe ik de volgende conservatieve premisse eenvoudig kan weerleggen: 'het moreel waardevolle, de persoon, komt reeds bij de conceptie in de zygote'. Bijgevolg is abortus voor mij een oprecht open thema en – wat belangrijker is – ik kan het zo aan de leerlingen voorstellen. Stel,

18 Zie Rosenblum (2008: pp. 136-143) voor een filosofische onderbouwing van dit erkennen van de andere ideologie. Rosenblum noemt dit 'Hume's ethic of partisanship', naar de filosoof Hume die dialogen schreef waarin 'Tory and Whig [representanten van de twee belangrijkste ideologieën ten tijde van Hume] divide the truth about the English constitution between them' (Rosenblum, 2008, p. 140).

19 In zekere zin zijn politieke compromissen altijd oprecht open vragen. Weinigen zullen precies weten welk compromis zij het juiste vinden.

om een ander voorbeeld te geven, dat men als niet-nationalist een onderwerp zoekt om het nationalisme te behandelen. Men zou niet een oprecht open thema of vraag selecteren als men nationalisme tegenover ecologisme zet en het falen van de internationale besluitvorming met betrekking tot de klimaatopwarming als thema neemt. De volgende vraag is voor mij wel een oprecht open vraag: moeten wetten gebaseerd zijn op nationale culturen? Hoewel ik eerder negatief zou antwoorden, vind ik dit een moeilijke vraag waar ik het antwoord niet meteen op weet. Dit zijn voorbeelden van wat voor mij open vragen zijn en het is duidelijk dat elke leerkracht andere open vragen heeft. De oprecht-open-vraag-methode bestaat er eenvoudigweg in een dergelijke vraag als onderwerp van de les te selecteren.

Was de oprecht-open-vraag-methode, zoals die in de lessen werd toegepast, inderdaad gepast neutraal? Eerst bespreek ik de details van de leerlingenbevraging, dan beantwoord ik deze vraag. Het lessenpakket over ideologieën in het algemeen werd tweemaal gegeven aan 22 leerlingen in totaal. Dit pakket omvat een uitleg over de verschillende ideologieën en een oefening waarbij de leerlingen moeten benoemen welke twee politieke partijen bepaalde compromissen hebben vormgegeven. 21 leerlingen vulden de anonieme bevraging in (zie bijlage 7.11). Het lessenpakket over abortus werd éénmaal gegeven aan 15 leerlingen. In dit lessenpakket wordt het liberalisme met de christendemocratie in dialoog gebracht. 11 leerlingen vulden de eveneens anonieme bevraging in (zie bijlage 7.12). Om na te gaan of de oprecht-open-vraag-methode zoals ze hier werd toegepast, gepast neutraal was, werd aan de leerlingen gevraagd: 1) Als je de politieke voorkeur van de stagiair kon uitmaken, vond je dit dan storend?²⁰ Om na te gaan of de leerlingen effectief mijn politieke voorkeur konden inschatten werd eenvoudigweg gevraagd: 2) Op welke partij stemt de stagiair? Als opties waren er de zeven belangrijkste partijen van Vlaanderen. Aan de leerlingen die het pakket over abortus volgden werd bijkomend gevraagd: 3) Voor welke partij heeft de stagiair een voorkeur? De opties waren: ‘Open VLD – de liberalen’ of ‘CD&V – de christendemocraten’.

In totaal gaven 15 leerlingen een negatief antwoord op vraag 1 en vonden het dus niet storend indien ze mijn politieke voorkeur konden uitmaken. 15 andere leerlingen antwoordden ‘niet van toepassing’. Slechts één, van de 32 leerlingen die de bevraging invulden, antwoordde positief op vraag 1. Deze leerling had het lessenpakket over abortus gevolgd en schatte ook juist in dat ik meer bij de liberalen dan bij de christendemocraten aanleun. Wat betreft de partij waarop ik stem zat hij of zij er volkomen naast. Verder moet nog vermeld worden dat noch de mentor, noch de

20 Beide lessenpakketten werden gegeven zonder mijn eigen ideologie expliciet te ver- of onthullen en ik werd niet gevraagd naar mijn ideologie.

stagebegeleidster stelden dat de lessen niet neutraal genoeg waren. Er kwamen ook geen klachten van ouders. Deze kleine bevraging stelt ons niet in staat om tot een definitief besluit te komen over de oprecht-open-vraag-methode zoals die in deze lessen werd toegepast. Om de mogelijkheden die deze methode biedt verder te onderzoeken onderwerp ik haar aan een korte SWOT-analyse die de gepaste neutraliteit ervan analyseert.

Sterktes:

- De methode kan toegepast worden in ideologisch homogene scholen vermits de leerkracht de andere ideologie kan verdedigen.
- Ingedekt door de keuze van het thema kan de leerkracht meer engagement tonen, in de discussie gaan staan, deze aanzwengelen en verdiepen.
- De leerkracht kan begrippen als onzekerheid, overtuiging en respect voor andermans mening concreet illustreren door bijvoorbeeld openlijk de keuze van de vraag en waarom die open is te bespreken.

Zwaktes:

- De leerkracht moet in staat zijn oprecht een open vraag te selecteren en zichzelf hierbij kritisch te ondervragen.
- De leerkracht moet zichzelf kritisch blijven gadeslaan en zich blijvend afvragen of hij of zij niet ongepast beïnvloedt tijdens het tonen van engagement en het aanzwengelen en verdiepen van de discussie.

Risico's:

- Ouders kunnen gemakkelijker klagen en de leerkracht zou minder verhaal hebben dan bij strikte verhulling van de eigen mening.
- Het is moeilijker te garanderen dat men niet op ongepaste wijze de leerlingen beïnvloedt als men engagement toont, in de discussie gaat staan, ze aanzwengelt, en verdieping aanreikt.
- Veel hangt af van de medewerking van de leerkracht en leerkrachten zijn moeilijker te controleren op het correct en oprecht uitvoeren van de methode.

Kansen:

- De leerlingen kunnen op voorhand anoniem bevrraagd worden over hun ideologische voorkeuren. Dit kan de leerkracht behoeden voor vooronderstellingen over de eensgezindheid met betrekking tot een thema of voor het meegaan in het eenheidsdenken van de klas.

- De leerkracht kan de leerlingen regelmatig anoniem bevragen over de neutraliteit van de lessen om zo de vinger aan de pols te houden.
- De leerkracht kan de eigen ideologie zoveel als mogelijk verhullen.
- De leerkracht kan mensen met andere ideologieën vragen naar het sterkste argument dat vanuit die ideologie gegeven kan worden.
- Door het beleid gesteunde richtlijnen (die bijvoorbeeld opleggen de leerlingen anoniem te bevragen) kunnen een leidraad bieden voor leerkrachten om zich aan te houden (en tegelijkertijd de leerkracht ruggensteunen bij klachten van ouders).

Als men, wat hier opgesomd is onder kansen, zou toepassen, dan lijkt het veilig om te besluiten, ook gezien de overwegend positieve leerlingenbevraging, dat met de oprecht-open-vraag-methode gepast neutrale lessen gegeven kunnen worden. Er werden dus twee werkvormen gevonden en de derde onderzoeksvraag kan bijgevolg ook positief beantwoord worden. Het is mogelijk om ideologieën op gepast neutrale wijze in de klas te brengen.

5. Discussie en conclusie

5.1. Discussie

Hoewel een eerste antwoord op de drie onderzoeksvragen gevonden werd, heeft het onderzoek dat in deze thesis gevoerd werd zijn beperkingen. Omwille van tijdsgebrek zijn de gehanteerde methodes niet zo grondig als mogelijk uitgevoerd. De inhoudsanalyse die toegepast werd op de beleidsdocumenten (deel 2) kan met de juiste software gedaan worden. Internationale vergelijkende studies kunnen uitgediept worden om te zoeken naar vergelijkingen van gehele curricula. Het normatieve argument (deel 3) kan uitvoeriger gemaakt worden. De begrippen van pluralisme en ideologie kunnen uitgediept worden om de werkvorm hier beter op af te stemmen. De gebruikte methode voor de derde onderzoeksvraag (deel 4) vraagt echter het meest om hier verder besproken te worden.

Merk allereerst echter op dat de derde onderzoeksvraag niet zo veeleisend is. Ze vraagt slechts of het mogelijk is op gepast neutrale wijze over ideologieën les te geven. Men zou kunnen stellen dat dit niet zo moeilijk is. Elke leerkracht met de juiste intentie en oog voor de problematiek, kan dit.

Een leerkracht zedenleer die de deontologische richtlijnen heeft ondertekend is bovendien eigenlijk ook gebonden om gepast neutraal les te geven. Ook dient opgemerkt te worden dat een uitvoeriger onderzoek van de derde vraag eveneens beperkt zal worden door een probleem waar deze thesis mee te kampen had: er is geen definitie van gepaste neutraliteit voorhanden²¹. Bijgevolg kan men niet deductief te werk gaan. Zonder een dergelijke definitie weet men niet wat een werkvorm moet doen om eraan te voldoen en dus kan men ook geen onderzoek ontwikkelen dat dit vaststelt. De methode voor het beantwoorden van de derde vraag kan niet anders dan inductief zijn: een werkvorm uitproberen, kijken wat de reacties zijn en analyseren.

De gebruikte methode voor het beantwoorden van de derde vraag heeft zijn beperkingen. Het concept van gepaste neutraliteit zou verder geanalyseerd kunnen worden. Het inductief onderzoek zou grondiger gevoerd kunnen worden. Merk bijvoorbeeld op dat Hess en McAvoy rapporteren dat leerlingen met een migratieachtergrond of een lage sociaaleconomische status zich het meest kwetsbaar voelen voor beïnvloeding door de leerkracht en andere leerlingen (Hess & McAvoy, 2015, p. 173). In die zin baart het resultaat van de leerlingenbevraging, namelijk de éne leerling die positief antwoordde op vraag 1, toch kopzorgen. Gaat het om een sociaaleconomisch zwakke leerling of een leerling met migratieachtergrond? Was het één van de weinige christendemocratische leerlingen of heeft de leerling hier zomaar wat ingevuld? Naast het profiel van de leerlingen te bevragen zou een verder onderzoek ook best bijkomende, meer directe vragen stellen. Op welke partij zou jij nu stemmen? Stond de leerkracht open voor beide standpunten? Probeerde de leerkracht jouw ideologische keuze op ongepaste wijze te beïnvloeden? Een dergelijk onderzoek zou het antwoord dat hier gegeven werd beter onderbouwen. Tot slot moet ook vermeld worden dat de ontwikkelde lessen nog veel te wensen overlaten. Ze vormen slechts een eerste poging tot het in de praktijk brengen van pluralistische lessen burgerschap waar ik nog veel aan zal sleutelen.

21 Het probleem is dat een definitie van gepaste neutraliteit een zeer verfijnde en contextgevoelige theorie vooronderstelt. Hess en McAvoy's (2015) komen hier het dichtst bij in de buurt. Althans, iets gelijkaardigs stelt Harry Brighouse, een politiek filosoof bekend om zijn werk over het onderwijs. Hij stelt, in het nawoord van dit boek, dat er in het onderwijs nood is aan praktisch-ethische raden naar het voorbeeld van de medische wereld, dat er zulke raden niet zijn bij gebrek aan theorie maar dat dit boek wel een essentiële bijdrage levert tot een dergelijke theorie. Hess en McAvoy bieden inderdaad en terecht een verfijnde theorie: ze raden bijvoorbeeld aan om meestal de eigen mening te verhullen maar om te onthullen als men daarbij een kwetsbare leerling kan ruggensteunen (Hess & McAvoy, 2015, pp. 173, 196-197). Ze bieden ook terecht een contextgevoelige theorie. Hun drie case-studies gaan respectievelijk over een ideologisch gemengde, een linkse en een rechtse school (Hess & McAvoy, 2015, hfst. 5, 6 en 7). Wat gepast neutraal is verschilt voor al deze gevallen en dat maakt het zeer complex. Hoewel Hess en McAvoy een essentiële bijdrage leveren, is er bijgevolg nog lang geen consensus over een definitie van wat gepast neutraal is. Als men echter gepast neutraal wil lesgeven over ideologieën dan kan dit boek alleen maar aangeraden worden. Ik heb er zelf alleszins veel van geleerd.

5.2. Conclusie

Deze thesis toont aan, in het tweede deel, dat ideologieën gemeden worden en argumenteert, in het derde deel, dat dit onterecht is. Ideologisch pluralisme moet aangeleerd worden om leerlingen te wapenen tegen populisme. In het vierde deel wordt aangetoond dat het mogelijk is om ideologieën op gepast neutrale wijze in de klas te brengen.

Stel u voor dat leerlingen weten waar liberalisme, conservatisme, socialisme, nationalisme en ecologisme voor staan. Deze leerlingen zijn niet alleen klaar om te stemmen maar hebben ook een diep begrip van democratische politiek. Stel u verder voor dat ze ook weten wie van hun vrienden voor welke ideologie sympathie heeft. Dit is de beste manier om leerlingen het nut van respectvol discussiëren en een nog dieper begrip van democratie bij te brengen. Bovenal wapent het hun ook tegen populisme. De populist mag dan nog het volk homogeen voorstellen. De leerling die pluralistische lessen burgerschap heeft gehad, weet beter.

6. Referenties

6.1. Literatuurlijst

- Banks, J. A., McGee Banks, C. A., Cortés, C. E., Hahn, C. L., Merryfield, M. M., Moodley, K. A., Murphy-Shigematsu, S., Osler, A., Park, C. & Parker, W. C. (2005). *Democracy and Diversity. Principles and Concepts for Educating Citizens in a Global Age*. Center for Multicultural Education, College of Education, University of Washington, Seattle.
Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://education.uw.edu/sites/default/files/cme/docs/pdf/notes/DEMOCRACY%20AND%20DIVERSITY%20pdf.pdf>
- Deneckere, G., De Wever, B., De Paepe, T., Vanthemsche, G. (2021). *Een Geschiedenis van België* (6e herz. dr.). Academia Press. (1e dr. 2012)
- Freeden, M. (2003). *Ideology. A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Gellens, S., Deweerdt, L., & Enckels, M. (2018). *Groeien in actief burgerschap. Samen leren samenleven*. Politeia.
- Hawkins, K. A. (2009). Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 42(8), 1040-1067.
<https://doi.org/10.1177/0010414009331721>
- Hess, D. E., & McAvoy, P. (2014). Should Teachers Help Students Develop Partisan Identities? *Social Education*, 78(6), 293–297.
- Hess, D. E., & McAvoy, P. (2015) *The Political Classroom. Evidence and Ethics in Democratic Education*. Routledge.
- Konings, M. & Cornelis, G. (2018). Voorbereiding op het actief (wereld)burgerschap. In G. Cornelis (Red.) *Niet-Confessionele Zedenleer in de Klas. Fundamenten voor vakdidactiek moraalfilosofie*. Academic & Scientific Publishers.
- Lipset, S. M. en Rokkan, S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: an introduction. In S. M. Lipset & S. Rokkan (Reds.) *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* (pp. 1-64). The Free Press.
- List of political ideologies. (2023, 27 februari). In *Wikipedia*. Geraadpleegd op 18 augustus 2023, van https://simple.wikipedia.org/wiki/List_of_political_ideologies
- Loobuyck, P. (2019). Discussiebijdrage. Voorbij de pleinvrees: Vlaanderen formuleert voor het eerst eindtermen burgerschap. *Pedagogische Studiën* (96), 208-217.
- Manitoba Education and Training. (2017). Grade 12 Global Issues Citizenship and Sustainability. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van https://www.edu.gov.mb.ca/k12/cur/socstud/global_issues/full_doc.pdf
- Mason, E. (z.d.). Value Pluralism. In Zalta E. N. en Nodelman, U., (Reds.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/value-pluralism/>
- Meric, P., Klibi, S. & Hamrouni, S. (2011). *Manuel d'Apprentissage de la Démocratie pur les Jeunes en Tunisie*. Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215297/PDF/215297fre.pdf.multi>
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism. A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Müller. J.-W. (2016). *What Is Populism?* University of Pennsylvania Press.

- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology* 2(2), 175-220.
- Nieuwelink, H. (2016). *Becoming a democratic citizen: A study among adolescents in different educational tracks*. [Doctoraal proefschrift, Universiteit van Amsterdam]. UvA-DARE. Geraadpleegd op 7 augustus, van <https://dare.uva.nl/search?identifier=1293b309-c424-4fcb-a861-dade6110f517>
- Osler, A. & Starkey, H. (2006). Education for Democratic Citizenship: a review of research, policy and practice 1995-2005. *Research Papers in Education* (24), 433-466. Geraadpleegd op 14 juli, van https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10004698/1/Starkey_2006BERAreview433.pdf
- Oswald, M.E., & Grosjean, S. (2004). Confirmation bias. In R. F. Pohl (Red.). *Cognitive Illusions. A Handbook on Fallacies and Biases in Thinking, Judgement and Memory* (pp. 79-96). Psychology Press.
- Qualifications and Curriculum Authority. (1998). *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools: final report of the advisory group on citizenship (the Crick Report)*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/4385/1/crickreport1998.pdf>
- Raad van Europa. (2023a). *A model of the competences required for democratic culture and intercultural dialogue*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://rm.coe.int/a-model-of-the-competences-required-for-democratic-culture-and-intercu/16809940c3>
- Raad van Europa. (2023b). *Background to the Framework*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://rm.coe.int/background-to-the-framework-reference-framework-of-competences-for-dem/1680994101>
- Raad van Europa. (2023c). *Full Descriptors: Attitudes*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://rm.coe.int/attitudes-the-full-bank-of-validated-descriptors-descriptors-of-compet/1680994abc>
- Raad van Europa. (2023d). *Full Descriptors: Knowledge and critical understanding*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://rm.coe.int/knowledge-and-critical-understanding-the-full-bank-of-validated-descri/1680994abe>
- Raad van Europa. (2023e). *Full Descriptors: Skills*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://rm.coe.int/skills-the-full-bank-of-validated-descriptors-descriptors-of-competenc/1680994ac0>
- Raad van Europa. (2023f). *Full Descriptors: Values*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://rm.coe.int/values-the-full-bank-of-validated-descriptors-descriptors-of-competenc/1680994dbe>
- Raad van Europa. (2023g). *CDC and Building resilience to radicalisation leading to violent extremism and terrorism*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://rm.coe.int/guidance-document-6-cdc-and-building-resilience-to-radicalisation-lead/1680993aa9>
- Rosenblum, N. L., (2008). *On the Side of the Angels. An Appreciation of Parties and Partisanship*. Princeton University Press.
- Rawls, J., (2005). *Political Liberalism. Expanded Edition*. Columbia University Press.
- UNESCO. (2014). *Global Citizenship Education. Preparing learners for the challenges of the twenty-first century*. Geraadpleegd op 14 juli 2023, van <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227729/PDF/227729eng.pdf.multi>
- Vincent, A. (2010). The Nature of Ideology. In A. Vincent *Modern Political Ideologies* (pp. 1-22). (3e herz. dr.) Wiley-Blackwell. (1 e dr. 1992)

6.2. Foto's en illustraties

- “Achter de schermen van LUNA abortuscentrum Hasselt [Foto].” (z.d.). Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://www.fara.be/ong geplande-zwang erschap/abortus/hoe-verloopt-een-abortus>
- AxterJG. (2010). *Political Spectrum Belgium* [Illustratie]. Geraadpleegd op 15 augustus 2023, van https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Political_Spectrum_Belgium_2010.png
- “De Afspraak [Foto]”. (z.d.). Geraadpleegd op 29 november 2022, van <https://mobile.twitter.com/deafspraaktv>
- “De Standaard verschijnt voor het eerst [Foto]”. (z.d.). Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van https://www.standaard.be/cnt/dmf20181019_03858182?
- “Het Belgisch Staatsblad, Derde Trimester 1909 [Foto].” (z.d.). Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://www.uwkringding.be/item/het-belgisch-staatsblad-derde-trimester-1909/DKZ-HE-2021-7997>
- Kiranshastry. (z.d.a). Balance [Illustratie]. Geraadpleegd op 18 augustus 2023, van https://www.flaticon.com/free-icon/balance_1153269
- Kiranshastry. (z.d.b). Balance [Illustratie]. Geraadpleegd op 18 augustus 2023, van https://www.flaticon.com/free-icon/balance_1613981
- Luijt, J. M., (2006). Stemmen [Foto]. Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Stemmen.jpg>
- “Politie [Foto].” (z.d.). Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://www.schilder.be/dienstverlening/bestuur-en-participatie/preventie-en-veiligheid/politie>
- “Rechtbank [Foto].” (z.d.). Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://www.bladna.nl/belgie-marokkaan-celstraf-veroordeeld-huiselijk-geweld,30725.html>
- RV. (z.d.). De Morgen groeit en bereikt nu 402.000 lezers en surfers [Foto]. Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://www.demorgen.be/nieuws/de-morgen-groeit-en-bereikt-nu-402-000-lezers-en-surfers~b6e69ac5/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Sabelskaya. (z.d.). *Pregnancy month, weeks trimester chart with stages of embryo development* [Illustratie]. Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://www.dreamstime.com/pregnancy-month-weeks-trimesters-chart-stages-embryo-development-infographic-process-human-fetal-growth-vector-image134984034>
- “Verkiezingen voor iedereen [Foto]”. (z.d.). Geraadpleegd op 29 november 2022, van <https://prodemos.nl/verkiezingen/>
- “Wat doet een parlement? [Foto].” (z.d.). Geraadpleegd op 16 augustus 2023, van <https://www.watwat.be/politiek/wat-doet-een-parlement>

7. Bijlagen

7.1. Bijlage: les 1 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 30 minuten
Lesonderwerp: kennismaking en het concept ideologie
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

Leerplannummer: NCZ Leerplandoelstelling(en): 5 ASO themaveld 3: PD 1, 3, 5 themaveld 4: PD 2, 3, 4	Lesdoel(en): LD1: De leerlingen kunnen in hun eigen woorden uitleggen dat er meningsverschillen over waarden bestaan.
--	---

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 15'			Kennismakingsspel: Ik deel blaadjes uit waarop de leerlingen een hobby, hun lievelingseten en een weetje over zichzelf opschrijven. Ik haal ze op en verdeel ze terug in een andere volgorde. Iedereen raadt over wie het gaat.	blaadjes
15'			Praktische uitleg: Uitleg over het opzet van het lessenpakket en praktische informatie. We hebben in totaal acht lessen samen. Deze lessen gaan over politiek. In de zevende en achtste les gaan jullie zelf politieker spelen en over een bepaald thema debatteren om tot een wet te komen. Ik leg uit wanneer er taken zijn. Ik leg uit dat ik een randomizer gebruik.	ppt
			Woordspin Maar wat is politiek? Schrijf eens een vijftal woorden op die jullie associëren met politiek.	werkblaadje
			Vraagleergesprek Ik maak een woordspin op het bord op basis van wat de leerlingen zeggen. Indien een leerling iets als mening, opinie of	

	LD1	<p>ideologie zegt, dan vraag ik door. Wat is dat? Waarom verschillen die dingen?</p> <p>Uitleg a.d.h.v. partijlandschap Ik projecteer het partijlandschap en vraag wat dat is en waarom er die partijen zijn? Omdat er verschillende ideologieën zijn. En waarom zijn er verschillende ideologieën? Omdat mensen op andere manieren waarden tegen mekaar afwegen. Als we het sterk vereenvoudigen dan kunnen we de volgende waarden plaatsen bij deze ideologieën. Dus die partijen, mensen die die ideologie aanhangen, vinden die waarden belangrijker dan andere mensen. We gaan in de komende lessen als voorbeeld kijken naar twee partijen of ideologieën en een meningsverschil dat zij hebben: de liberalen en de christendemocraten.</p>	ppt
--	-----	--	-----

Werkblaadje:

Lessenpakket: politiek, hoe doe je dat?

Les 1: kennismaking en inleiding

Woordspin: Wat associeer jij met politiek? Schrijf ten minste drie woorden op.

Presentatie:

Buiten figuur 1, die in de tekst van de thesis teruggevonden kan worden, bevat deze presentatie weinig.

7.2. Bijlage: les 2 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 50 minuten
Lesonderwerp: vrijheid en liberalisme
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

Leerplannummer: NCZ Leerplandoelstelling(en): 5 ASO themaveld 3: PD 1, 3, 5 themaveld 4: PD 2, 3, 4	Lesdoel(en): LD1: De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen dat er verschillende partijen zijn met hun ideologieën en kernwaarden. LD2: De leerlingen kennen de kernwaarde van het liberalisme. LD3: De leerlingen kunnen zelfstandig, voor relatief voor de hand liggende politieke kwesties, de positie van het liberalisme afleiden uit de kernwaarde van het liberalisme, vrijheid.
--	---

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 5'			Gisteren hebben we gezien wat een ideologie is: een meningsverschil over waarden. Nu gaan we één ideologie van dichtbij bekijken: het liberalisme. Volgende week doen we hetzelfde met een andere ideologie.	
10'		Motiveren	De leerlingen geven zelf voorbeelden Bedenk allemaal eens een moment waarop jullie je vrij voelden. Met behulp van de randomizer ga ik een aantal verhalen af. Vrijheid is uw leven kunnen leiden zoals jij het wil. Vrijheid is dus ook redelijk persoonlijk en we kunnen er verder niet zoveel over zeggen dat voor iedereen geldt. Bedenk ook eens een moment waarop jullie je onvrij voelden. Idem. Als we vrijheid gaan analyseren, welke elementen zitten er dan zeker in? Actor, handeling, obstakel. Wat zou dat obstakel zijn als we het over politiek hebben? De staat. Inderdaad, liberalen zijn vaak voor een kleine staat.	werkblaadje
10'	LD2	Informereren	Plaatsen in partijlandschap Liberalen zijn mensen die vrijheid redelijk belangrijk vinden. Er zijn ook andere ideologieën die andere waarden belangrijker vinden.	ppt

15'	LD1, 3	Reflecteren + Positioneren	<p>Wat is dit (slide partijlandschap)? Waarom hebben we verschillende partijen? Omdat we verschillende meningen, opinies of ideologieën hebben. En waarom hebben we verschillende ideologieën? Omdat we verschillende waarden belangrijk vinden.</p> <p>Wij gaan kijken naar de liberalen en de christendemocraten en dat is niet zomaar. Die twee partijen waren heel belangrijk vroeger. Waarom? Dat weten jullie eigenlijk al uit de lessen geschiedenis. Dat heeft te maken met een grote gebeurtenis ergens in de laatste 300 jaar... in Frankrijk... Je mag de Franse Revolutie inderdaad gerust zien als deze twee kampen die vechten tegen mekaar. Ook voor de Belgische geschiedenis zijn deze twee partijen heel belangrijk.</p> <p>Stellingenspel Hoe belangrijk vinden jullie vrijheid? Bij dit stellingenspel geef ik na een aantal stellingen extra uitleg waarbij het begrip "ideologie" verder wordt omschreven (zie hieronder). De stellingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Mensen moeten zo snel kunnen rijden als ze willen. -Mensen moeten vrij kunnen kiezen wat ze op hun boterham smeren. <p>Waarom heb ik deze twee stellingen ertussen gestoken? Dit zijn duidelijke gevallen. Liberalen denken hierover hetzelfde als iedereen. Dus over zo'n gevallen gaat het eigenlijk niet. Het gaat over onduidelijke gevallen. Bij die onduidelijke gevallen zullen liberalen over het algemeen voor vrijheid kiezen. Trouwens, wat betekent het als iedereen voor de vrijheid om te kiezen wat je op je boterham smeert is? (Ik ga even terug naar de slide met de partijen en de ideologieën.) Ja, inderdaad socialisten, nationalist, etc. zijn vaak ook voor vrijheid. Maar het gaat dus over de onduidelijke gevallen. Ok, we doen een paar onduidelijke gevallen.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ouders moeten vrij de school van hun kinderen kunnen kiezen. -De staat moet administratieve diensten in het Engels aanbieden. <p>Waarom heeft dit met vrijheid te maken?</p> <ul style="list-style-type: none"> -De staat moet het huwelijk van alle religies erkennen. <p>Waarom heeft dit met vrijheid te maken?</p> <p>En, wie stond er bij al deze voorbeelden aan de kant van</p>	
-----	--------	-----------------------------------	--	--

10'	LD1, 3	Afsluiten	<p>vrijheid? Zijn jullie dan sowieso liberalen? Ik nuanceer: over het algemeen zullen liberalen voor vrijheid kiezen. Maar je hebt dus ook liberalen die bij geen van deze voorbeelden voor vrijheid kiezen en je hebt ook niet-liberalen die bij al deze voorbeelden toevallig voor vrijheid kiezen.</p> <p>-Een school mag het dragen van de hijab/hoofddoek verbieden.</p> <p>Dit is een bijzonder geval. Je zal liberalen aan beide kanten vinden. Daarom is ook het waarom bij de opdracht even belangrijk als correcte liberale positie hebben. Er zijn vaak meerdere juiste antwoorden en dan is de kwaliteit van je argument vooral van belang.</p> <p>Eventuele extra open vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Zijn er mensen die zich aangetrokken voelen tot het liberalisme? -Zijn er mensen geïnteresseerd in politiek? -Wordt er bij jullie thuis veel gediscuteerd over politiek? <p>Consolidatiemoment en uitleg opdracht</p> <p>Ik recapituleer nog eens. Uitleg opdracht voor volgende week. Wat zou een liberaal over de volgende thema's zeggen en waarom?</p>	Opdrachtenblaadjes
-----	--------	------------------	--	--------------------

Bronnen: gebaseerd op AxterJG (2010).

Werkblaadje:

Lessenpakket: Politiek, hoe doe je dat?

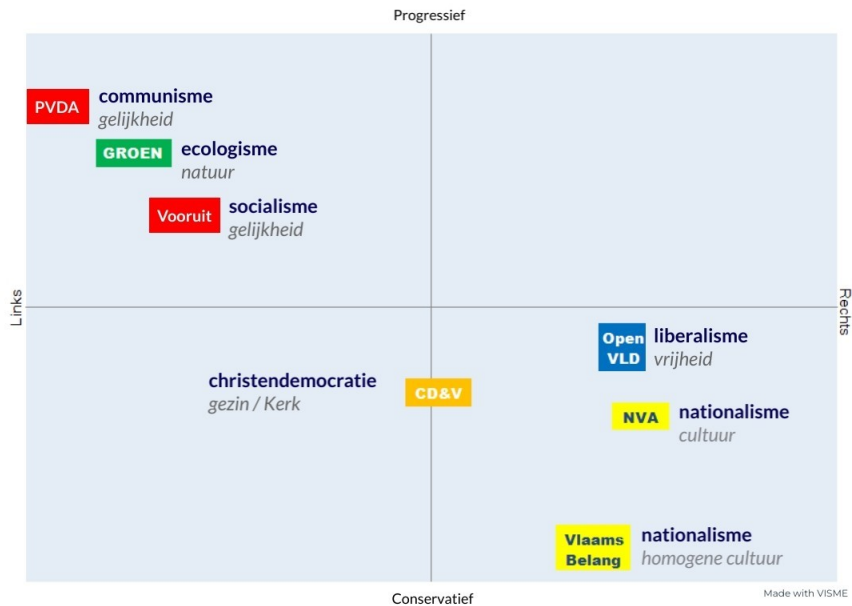
Les 2: Liberalisme

Wanneer voelde jij je vrij?

Wanneer voelde jij je onvrij?

Vul aan:

_____ → _____ → Partijen

Stellingenspel

Opdrachtenblaadje:

Opdracht 1: Wat zou het liberalisme zeggen over ...?

Leid uit de kernwaarde van het liberalisme de positie van de meeste liberalen af.

Vraag 1a: Zouden liberalen over het algemeen euthanasie verbieden of toestaan?

Vraag 1b: Waarom?

Vraag 2a: Zijn liberalen over het algemeen voor meer of minder belastingen?

Vraag 2b: Waarom?

Vraag 3a: Zijn liberalen over het algemeen voor of tegen hogere belastingen op alcohol en sigaretten?

Vraag 3b: Waarom?

Rubric

lesdoel	ter plaatse	eerste stappen	goed op weg	de top bereikt
De leerlingen kunnen een argument bedenken dat vertrekt vanuit de kernwaarde en besluit tot de positie van een ideologie.	Je geeft een positie en een argument die nog niet echt te maken hebben met het liberalisme.	Je geeft een argument dat besluit tot een liberale positie maar dat niet vertrekt vanuit de kernwaarde van het liberalisme.	Je geeft een argument dat vertrekt vanuit de kernwaarde van het liberalisme en dat besluit tot een liberale positie.	Je geeft een goed, gevat of doordacht argument dat vertrekt vanuit de kernwaarde van het liberalisme en besluit tot een liberale positie.

Presentatie:

1 Politiek, hoe doe je dat?

Les 2: Liberalisme

Niet-confessionele Zedenleer

Mentor:

Stagiair: Piet Goemans

2

3

4

5

6

- **Stellingenspel**
 - Mensen moeten zo snel kunnen rijden als ze willen.
- **Stellingenspel**
 - Mensen moeten vrij kunnen kiezen wat ze op hun boterham smeren.
- **Stellingenspel**
 - Ouders moeten volledig vrij de school van hun kinderen kunnen kiezen.
- **Stellingenspel**
 - De staat moet het huwelijk van alle religies erkennen.
- **Stellingenspel**
 - De staat moet administratieve diensten in het Engels aanbieden.
- **Stellingenspel**
 - De privacy van burgers mag geschonden worden om een terreurdaad te voorkomen.
- **Stellingenspel**
 - De staat mag websites waar recepten voor bommen op staan in het oog houden.
- **Stellingenspel**

- Een school mag het dragen van de hijab of hoofddoek verbieden.

7.3 Bijlage: les 3 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 30 minuten
Lesonderwerp: het gezin en de christendemocratie
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

Leerplannummer: NCZ Leerplandoelstelling(en): Themaveld 3; PD3; vaardigheid: een ideologie analyseren.	Lesdoel(en): <i>LD1: De leerlingen weten dat het gezin een centrale plaats inneemt in de christendemocratische ideologie.</i> <i>LD2: De leerlingen kunnen de waarde van het gezin in eigen woorden uitleggen.</i>
---	---

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 5' 10'		Motiveren Informereren	Instapvragen Waarom mag vreemdgaan niet? Filmpje Voor de christendemocratie is niet gewoon elk gezin goed. Ze hebben een bepaalde voorstelling van een goed gezin: een traditioneel gezin. Hier valt misschien wel iets voor te zeggen. Weten jullie wat polygamie is? Bestaat dat? Dus voor alle duidelijkheid, christendemocraten zijn tegen polygamie. Maar eens gaan kijken naar een polygaam gezin is een goede manier om die christendemocratische gezinswaarden te bespreken. We gaan een filmpje bekijken over een polygaam gezin. Maar lees eerst eens de vragen die jullie daarbij moeten beantwoorden. Ik leg het woord promiscue uit. Bij het eerste fragment (7:56-12:30): -Kan Tom zijn kinderen de opvoeding geven die ze verdienen? Waarom wel of niet?	Ppt en werkblaadje https://www.youtube.com/watch?v=vqORJHyNWJc
5'	LD2	Reflecteren + Positioneren	Vraagleergesprek: Ik sprokkel met de randomizer telkens enkele antwoorden. De kinderen hebben wel 5 moeders. Heb je veel één op één tijd met je papa nodig?	

10'	LD1	Afsluiten	<p>De 33 die in het begin vermeld worden zijn de 33 kinderen. Bij het tweede fragment (15:30-18:14): -Vind je de manier waarop Tom de kwaliteiten van de vrouwen opsomt OK? Waarom wel of niet?</p> <p>Vraagleergesprek: Ik vind dit niet ok. Een relatie is meer dan “ik ben bij die of die want hij of zij heeft die eigenschappen”. Tom gaat even zeggen wat de waarde van zijn vrouwen is? Een relatie is dynamischer, gelijkjer, meer ping pong. Tom pingt teveel. Die vrouwen mogen niet pongen.</p> <p>De vrouw in het midden is een nieuwe bruid die er mogelijkjs bijkomt. Bij het derde fragment (37:52-39:23): -Is het OK dat de vrouwen hun jaloezie moeten onderdrukken? Waarom wel of niet?</p> <p>Vraagleergesprek: Misschien kan je stellen dat traditionele 1 op 1 relaties jaloezie minimaliseren en het eerlijkst zijn op die manier?</p> <p>Woordspin gezinswaarden Bij de christendemocratie is er niet zo mooi één waarde die in het centrum van haar ideologie staat. Vele waarden die christendemocraten belangrijk vinden hebben wel te maken met het gezin. Weke waarden zouden jullie associëren met het gezin? Stel jullie eens voor dat jullie wezen zouden zijn. Wat zouden jullie missen?</p> <p>Extra vragen: Zijn de vrouwen in de polygame relatie vrij? Wat gebeurt er met de jongens die geen polygaam gezin kunnen stichten? Ik leg het fenomeen van “Lost boys” uit.</p>	werkblaadje
-----	-----	------------------	---	-------------

Werkblaadje:

**Lessenpakket: Politiek, hoe doe je dat?
Les 3: Christendemocratie**

Het traditionele monogame gezin ↔ polygamie

Bij de eerste twee fragmenten:

Denk je dat Tom zijn kinderen de opvoeding kan geven die ze verdienen? Waarom wel of niet?

Vind je de manier waarop Tom de kwaliteiten van de vrouwen opsomt OK? Waarom wel of niet?

Bij het derde fragment:

Vind je het OK dat de vrouwen hun jaloezie moeten onderdrukken? Waarom wel of niet?

Welke voordelen heeft het traditionele monogame gezin volgens jullie?

het gezin

Presentatie:

- 1 **Politiek, hoe doe je dat?**
- Les 3: christendemocratie
 - Niet-confessionele Zedenleer,
 - 16/11/2022

- School:
- Mentor:
- Stagair: Piet Goemans

2

- **Christendemocratie**

=

- traditionele gezinswaarden

=

- monogaam gezin
- zonder traditionele gezinswaarden

=

- polygaam gezin

- **Christendemocratie**

- Christendemocratie

- **Christendemocratie**

6

<https://www.youtube.com/watch?v=vqORJHyNWJc>

7.4. Bijlage: les 4 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 50 minuten
Lesonderwerp: inleiding thema abortus
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

<p>Leerplannummer: NCZ</p> <p>Leerplandoelstelling(en): themaveld 6; PD 2; vaardigheid: aangeven hoe wetenschap vragen genereert.</p>	<p>Lesdoel(en):</p> <p><i>LD1: De leerlingen kunnen in eigen woorden en a.d.h.v. een schematische voorstelling van het verloop van een zwangerschap uitleggen dat abortus ons uitdaagt te beslissen wanneer ‘de ziel’ in de foetus treedt.</i></p> <p><i>LD2: De leerlingen kunnen in eigen woorden de liberale positie omtrent abortus uitleggen.</i></p> <p><i>LD3: De leerlingen kunnen in eigen woorden de christendemocratische positie omtrent abortus uitleggen.</i></p> <p><i>LD4: De leerlingen kunnen argumenten omtrent abortus bedenken.</i></p>
---	---

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 5'			Het thema dat we gaan bespreken is abortus. Dat is een delicaat thema dus gelieve extra respectvol met elkaar om te gaan. Je mag de klas ook verlaten als het je teveel wordt maar kom dan ook terug voor het einde van de les.	https://studentsforlife.org/2021/06/01/students-for-life-confronted-by-wild-pro-abortion-protestors-during-texas-rally/
10'	LD1	Motiveren	<p>Presentatie: inleiding van het thema abortus</p> <p>Wat is abortus? Welk probleem stelt abortus? Waarom is hier zoveel discussie over? Ik projecteer de 40 weken van de zwangerschap (gebaseerd op Sabelskaya, z.d.) en stel dat een pasgeboren kind doden sowieso moord is. Ik vraag of ze weten vanaf wanneer premature kindjes kunnen overleven. 24 weken. Ik stel dat zaadcellen of eicellen doden geen moord is. Ik vraag of ze IVF kennen en hoe dat werkt. Om met succes een bevruchte eicel of zygote in te planten moeten dokters meerdere zygoten maken. Sommige zygoten zijn dus over en worden niet ingeplant. Ik vraag klassikaal of dat moord is? Dus ergens in die 24 weken begaan we een moord als we een zwangerschap afbreken. De christendemocraten zouden van “bezieling”</p>	<p>https://www.youtube.com/shorts/eqBfSPgsrKw</p> <p>ppt</p>

10'	LD1	<p>Informereren</p> <p>Reflecteren</p>	<p>spreken. Dus ergens in die 24 weken komt de ziel in de foetus. Dat maakt het moreel relevant. Dan spreken we van een leven en zou het afbreken van de zwangerschap moord zijn. Vanaf wanneer gebeurt dat? Dit is een beslissing die wij allemaal samen moeten nemen: een politieke beslissing. Vandaar dat dit een goed thema is om het over politiek te hebben.</p> <p>Vraagleergesprek en invullen werkblaadje Zal ik eens wat stadia overlopen in de ontwikkeling van de foetus?</p> <ul style="list-style-type: none"> -hartje begint te kloppen: vanaf de 6de week. Maar dit is ook het moment waarop vele vrouwen ontdekken dat ze zwanger zijn. -kunnen bewegen (reflexen): vanaf de 7de week -grimassen vanaf week 18 -ongeveer doelbewust bewegen vanaf week 20 -synapsen (belangrijke hersencellen) beginnen gevormd te worden: vanaf de 23ste week -heel voorzichtige inschatting over wanneer de foetus pijn begint te voelen: vanaf de 26ste week -foetus begint af en toe “wakker” te zijn: vanaf de 30ste week <p>Wanneer komt de ziel in de foetus, om de katholieke termen te gebruiken? De leerlingen beantwoorden individueel de vraag op het werkblaadje. Met de randomizer ga ik een aantal antwoorden van leerlingen af en we hebben hierover een klassikale discussie.</p>	<p>werkblaadje</p> <p>werkblaadje</p>
10'	LD2	<p>Positioneren</p>	<p>Besprek met je buur We bespreken de liberale positie. Bedenk eens hoe snel je zwanger wordt. Hoeveel ongelukjes gebeuren er met condooms? Zelfs een koppel dat ze perfect gebruikt heeft een kans van 2 % dat er eens een ongeluk gebeurt, een scheurtje, een productiefout... Dus op de 100 koppels die perfect het condoom gebruiken krijgen er uiteindelijk nog altijd 2 een kindje. Bedenk dan eens wat je allemaal moet doen om een kindje op te voeden? Kan je aan een carrière beginnen wanneer je een kindje moet opvoeden? Hoeveel alleenstaande moeders zijn er? Zijn liberalen voor het toelaten van elke abortus? Neen, ze zouden het vaker toelaten maar ook niet altijd. Het punt van het liberalisme m.b.t. abortus is om de vrouw zelf te laten beslissen.</p>	<p>ppt</p>

10'	LD3		<p>Presentatie en bespreek met je buur Ik presenteer en deduceer de christendemocratische positie uit de christendemocratische ideologie die vorige les werd gezien. Ik heb gisteren proberen aan te tonen waarom christendemocraten het traditionele monogame gezin waarderen. Wat waren weer hun redenen? Jaloezie tegengaan, ouders stimuleren om verantwoordelijkheid op te nemen, eerlijkheid of gelijkheid tussen de partners, etc. Wel, de katholieke kerk heeft hier een hele theorie over. Bijvoorbeeld zegt deze theorie ook dat een relatie altijd tussen man en vrouw moet zijn. Een andere consequentie is die strikte visie tegen abortus. Die theorie gaat ongeveer als volgt. Man en vrouw zetten, wanneer ze een kind maken, het werk van God voort: de mens schiept zoals God schiep... En dus die bevruchte eicel is door God gegeven en abortus mag nooit. Voor de meeste christendemocraten, zij die de katholieke kerk volgen, is het redelijk simpel: vanaf de bevruchting van de eicel zit er een ziel in die twee cellen en is het dus moord als je de zwangerschap afbreekt. Dus IVF mag niet. Bespreek met je buur en bedenk eens moeilijke gevallen voor de christendemocratische positie. Een ongeneselijk zieke foetus, verkrachting, incest en tienerzwangerschap. Bedenk ook een uitweg uit deze moeilijke gevallen: adoptie.</p>	
5'	LD4	Afsluiten	<p>Uitleg opdracht Ik leg de opdracht uit.</p>	<p>werkblaadje</p> <p>ppt</p>

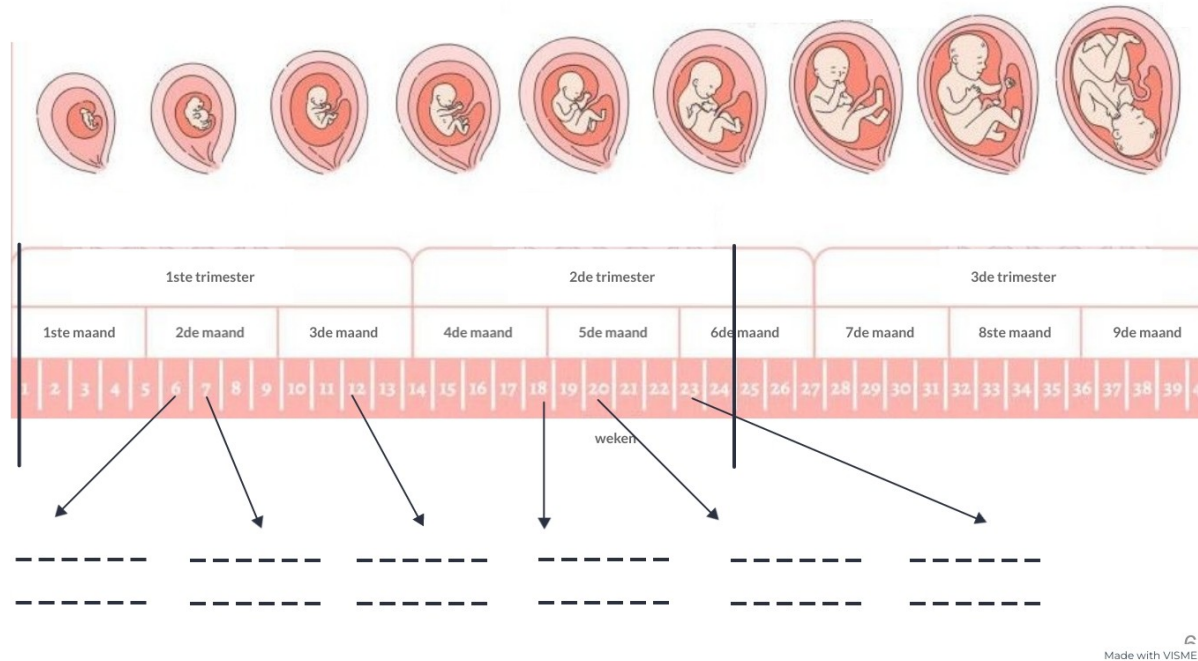
Bronnen: Sabelskaya (z.d.).

Werkblaadje:

Lessenpakket: Politiek, hoe doe je dat?
Les 4: Abortus

De fases van de zwangerschap

Vul de eventueel moreel relevante fases van de zwangerschap in.

De liberale positie

Bespreek met je buur en beantwoord de volgende vragen. Wat heb je allemaal nodig om een kindje op te voeden?

Bedenk drie situaties waarin vrouwen zich kunnen bevinden en die het krijgen van een baby bemoeilijken.

De christendemocratische positie

Bespreek met je buur en bedenk drie moeilijke gevallen voor de strikte christendemocratische positie.

Wat is een mogelijke uitweg in het geval van ...?

Wat is een mogelijke uitweg in het geval van ...?

Opdrachtenblaadje:

Opdracht 2: bedenk argumenten vóór en tegen abortus

Bedenk vier argumenten. Bedenk één argument tegen en één argument vóór abortus, d.w.z. tegen of vóór het toestaan van abortus op een later moment of in een bepaald geval (zoals bijvoorbeeld bij een ongeneselijk zieke foetus, verkrachting, incest of tienerzwangerschap). Laat je eventueel inspireren door de liberale of de christendemocratische traditie. Bedenk twee tegenargumenten tegen jouw eerste twee argumenten.

Argument vóór abortus:

Argument tegen abortus:

Tegenargument tegen jouw argument vóór abortus:

Tegenargument tegen jouw argument tegen abortus:

Rubric

lesdoel	ter plaatse	eerste stappen	goed op weg	de top bereikt
---------	-------------	----------------	-------------	----------------

De leerlingen kunnen een argument vóór of tegen abortus bedenken.	Je herhaalt grotendeels een stelling of een positie die we gezien hebben in de les.	Je geeft een argument maar het is niet echt overtuigend.	Je geeft een overtuigend argument.	Je geeft een overtuigend argument precies voor hetgeen dat je aan het argumenteren bent.
--	---	--	------------------------------------	--

Presentatie:

1	Politiek, hoe doe je dat?
	<ul style="list-style-type: none"> ● Les 4: Het thema: abortus ● Niet-confessionele Zedenleer, ● 17/11/2022 ● School: ● Mentor: ● Stagair: Piet Goemans
2	☐
3	Abortus
	<ul style="list-style-type: none"> ● Een heikel thema...
4	☐
5	
21	Hoe werkt voorplanting?
22	Hoe werkt voorplanting?
8	
14	Hoe werkt voorplanting?
15	Hoe werkt voorplanting?
16	Het probleem van abortus: Wanneer wordt een foetus een persoon? Wanneer krijgt een foetus een ziel?
12	

13

9 Vanaf de 6de week:

10 Vanaf de 7de week:

11 In de 12de week:

12 Vanaf de 18de week:

13 Vanaf de 20ste week:

14 Vanaf de 23ste week:

20

6 Abortus: het liberale standpunt

- Wat heb je allemaal nodig om een kind op te voeden?
- In welke situaties is het moeilijk een baby op te voeden?

7 Abortus: het christendemocratische standpunt

- Zich voortplanten = het scheppende werk van God verderzetten.

8 Abortus: het christendemocratische standpunt

- Zich voortplanten = het scheppende werk van God verderzetten.

9 Abortus: het christendemocratische standpunt

- Zich voortplanten = het scheppende werk van God verderzetten.

10 Abortus: de moeilijke gevallen

Bedenk een aantal moeilijke gevallen voor het strikte christendemocratische standpunt.

11 Abortus: de moeilijke gevallen

Bedenk een aantal moeilijke gevallen voor het strikte christendemocratische standpunt.

Wat is een mogelijke uitweg in het geval van tienerzwangerschap?

Wat is een mogelijke uitweg in het geval van een foetus die het leven van de moeder bedreigt?

12 Over de taak

- Volgende week gaan jullie aan de slag met jullie argumenten.

- Begin met “Ik argumenteer voor (of tegen) abortus in het geval X...”
- Wat is een argument?

7.5. Bijlage: les 5 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 30 minuten
Lesonderwerp: standpunten bepalen
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

Leerplannummer: NCZ Leerplandoelstelling(en): themaveld 3, PD 1 argumenteren en een vertoog houden	Lesdoel(en): <i>LD1: de leerlingen kunnen in een kleine groep een vertoog houden.</i> <i>LD2: de leerlingen kunnen een standpunt geven dat overeenkomt met een argument.</i>
---	---

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 10'		Motiveren (les 4) Informereren (les 4)	Korte presentatie over wat een partijcongres is en doet. Uitleg van het werkblad Twee groepjes zijn liberaal, de twee anderen christendemocratisch. Ze laten zich inspireren door hun ideologie. Ze mogen vrij discussiëren maar ze kiezen dan het standpunt dat wat meer in lijn ligt met hun ideologie. De leerlingen moeten het algemene standpunt omtrent abortus bepalen en dan nadenken over hun standpunt bij verschillende uitzonderingen. Ik leg uit wat ze bij overige bepalingen kunnen schrijven en hoe ze hun standpunten in het algemeen kunnen kwalificeren: wat zou een tussenweg zijn tussen de vrouw mag abortus plegen of ze mag dat niet? Ik leg begrippen als bedenktijd of het oordeel van een dokter uit. Eén leerling schrijft de standpunten op. Ik haal de blaadjes op en kopieer ze na de les zodat elke leerling een kopie heeft bij de volgende les.	ppt
20'	LD1, 2	Reflecteren Positioneren Afsluiten (les 7 en 8)	Groepsdiscussie De leerlingen zetten zich samen in groepjes van 4 a 5. Twee groepjes zijn liberaal, de twee andere groepjes zijn christendemocraten. Ik heb de indeling op voorhand ad random vastgelegd en projecteer deze nu. Ze discussiëren over het standpunt van hun groepje.	ppt Werkblaadje

Werkblaadje (Er zijn drie verdere werkblaadjes die hier niet werden opgenomen omdat ze enkel verschillen van dit blad doordat ze de volgorde van de vragen veranderen. De reden hiervoor is om wat specialisten voor elk thema te hebben tijdens de volgende les.):

Lessenpakket: Politiek, hoe doe je dat?

Les 5: Standpunten bepalen

Laat je inspireren door jullie ideologie en bepaal jullie standpunt:

Abortus is over het algemeen

Argument:

In het geval van een zwangerschap die het leven van de moeder bedreigt, is abortus

Argument:

In het geval van een kindje dat het syndroom van down zou hebben, is abortus

Argument:

In het geval van een kindje dat een zware ongeneselijke ziekte zou hebben, is abortus

Argument:

In het geval van een zwangerschap die het gevolg is van een verkrachting, is abortus

Argument:

Overige bepalingen:

Presentatie:

- **Politiek, hoe doe je dat?**
 - Les 5: Standpunten bepalen
 - Niet-confessionele Zedenleer,
 - 23/11/2022
 - School:
 - Mentor:
 - Stagair: Piet Goemans
- **Uitleg werkblad:**
 - Duid een secretaris aan
 - Laat jullie inspireren
 - Algemene standpunt en speciale gevallen
 - Overige bepalingen
 - Ik kopieer de werkbladen voor iedereen achteraf
- **Groepsindeling**
 -

7.6. Bijlage: les 6 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 50 minuten
Lesonderwerp: debat
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

Leerplannummer: NCZ Leerplandoelstelling(en): Themaveld 3, PD 3 democratische principes toepassen en zoeken naar consensus.	Lesdoel(en): <i>LD1: de leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen wat een wet, artikel, paragraaf en absolute meerderheid is.</i> <i>LD2: de leerlingen kunnen in groep door middel van een democratisch gesprek een ethisch vraagstuk beoordelen.</i> <i>LD3: de leerlingen kunnen op democratische wijze een wet aannemen.</i>
--	---

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 10'	LD1	Motiveren (les 4) Informer (les 4)	Ik mis nog zo'n 10 taken. Uitleg opdracht Wie kent er dit gebouw? Het doel vandaag is dat jullie jullie eigen wetsvoorstel opstellen en aannemen. Dus hoe zouden jullie abortus regelen? Vandaag gaan we ongeveer het werk doen van politici. Meer hebben we niet. Zoals ik vorige week al zei: geen enkele expert kan ons komen vertellen wanneer een foetus een morele persoon wordt. Weet iemand wat de wet op abortus zegt momenteel? Neen? Goed. Dan valt er een bonuspunt te verdienen: de groepjes die niet meer dan 10 weken ervan af zitten krijgen een bonuspunt. Als ik een GSM op tafel zie liggen, dan is je groepje gediskwalificeerd. Wetten worden altijd geschreven in een bepaald soort taal: legalees. een aantal artikels die onderverdeeld worden in paragrafen. Jullie hebben gisteren de reden voor die onderverdeling gezien: het algemene geval en uitzonderingen of extra bepalingen. Maar jullie groepje moet de wet ook aannemen en dus moeten jullie erover stemmen en de wet moet met absolute meerderheid	Ppt

30'	LD1, 2, 3	<p>Reflecteren Positioneren</p>	<p>aangenomen worden: de helft plus 1 dus 4 / 5 of 3 / 4. We stemmen anoniem. Jullie komen naar voren, krijgen van mij een stembiljet, zetten jullie een beetje aan de kant, schrijven JA of NEEN op het biljet, plooiën het toe en stoppen het in de urne. Als de wet niet is aangenomen dan amenderen jullie jullie voorstel. Enig idee wat dat wil zeggen? Je hoeft niet sneller te werken. Als jullie wet werd aangenomen maar er is nog tijd over dan krijgen jullie een extra taak. De rubric: de criteria waarop ik beoordeel zijn: gedetailleerd, doordacht en genuanceerd. Verstaat iedereen dat? Dit is de groepsindeling.</p> <p>Groepsdiscussie De leerlingen zetten zich in de groepjes bijeen. In elke groepje zit één (maximaal twee) leerlingen uit elk groepje van de vorige les. De leerlingen beginnen te debatteren. Eén leerling is secretaris. De eventuele extra taak is het lezen en samenvatten van de geldende wet op abortus.</p> <p>Eventueel extra stof: Ik overloop samen met de leerlingen in detail de wet op abortus die vandaag van kracht is.</p>	<p>4 opdrahtenblaadjes, 16 werkblaadjes vorige les, stemurnes, stembiljetten tekst wet abortus</p> <p>ppt</p>
10'		<p>Afsluiten (les 7 en 8)</p>		

Opgavenbladje:

Naam groepsleden:

Lessenpakket: Politiek, hoe doe je dat?
Opdracht bij les 6: Wetsvoorstel

Hoe zou volgens jullie abortus geregeld moeten worden in België? Stel een wetsvoorstel op met minstens één artikel en minstens drie paragrafen. Let wel, dit voorstel moet aanvaard worden door een absolute meerderheid.

Art. ___:

§ 1:

§ 2:

§ 3:

Rubric:

lesdoel	ter plaatse	eerste stappen	goed op weg	de top bereikt
De leerlingen kunnen in groep een ethisch vraagstuk beoordelen.	Je kan een ethisch vraagstuk in groep beoordelen (en overeenkomstig een wetsvoorstel opstellen).	Je kan een ethisch vraagstuk in groep op een gedetailleerde manier beoordelen (en overeenkomstig een wetsvoorstel opstellen).	Je kan een ethisch vraagstuk in groep op een gedetailleerde en overdachte manier beoordelen (en overeenkomstig een wetsvoorstel opstellen).	Je kan een ethisch vraagstuk in groep op een overdachte, gedetailleerde en genuanceerde manier beoordelen (en overeenkomstig een wetsvoorstel opstellen).

Presentatie:

- 1 **Politiek, hoe doe je dat?**
- Les 6: Debat
 - Niet-confessionele Zedenleer,
 - 24/11/2022
 - School:
 - Mentor:
 - Stagair: Piet Goemans

2

3

4

5

- **Uitleg opdracht**

- Bonuspunt
- Legalees
- Anoniem stemmen met absolute meerderheid (3/4 of 4/5)
- Amenderen als de wet er niet door geraakt
- Rubric

- **Uitleg opdracht**

- Legalees
 - principes bij algemene en speciale gevallen worden
 - }
 - }
 - artikels en paragrafen
 - }
 - wie moet wat doen?

- **Uitleg opdracht**

- Bonuspunt
- Legalees
- Anoniem stemmen met absolute meerderheid (3/4 of 4/5)
- Amenderen als de wet er niet door geraakt
- Rubric

- **Uitleg opdracht**

- **Groepsindeling**

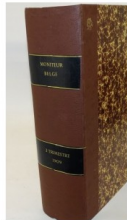
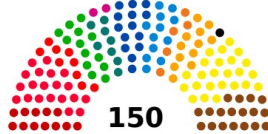
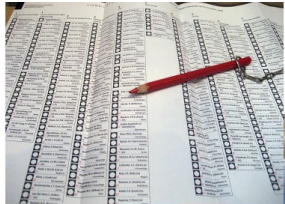
- -----bord-----

7.7. Bijlage: les 7 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 30 minuten
Lesonderwerp: nabespreking
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

Leerplannummer: NCZ Leerplandoelstelling(en): themaveld 4, PD 1 (nuanceren), kennis (de levensbeschouwelijke diversiteit in onze samenleving)	Lesdoel(en): <i>LD1: De leerlingen kunnen in eigen woorden het concept wetten uitleggen.</i> <i>LD2: De leerlingen kunnen in hun eigen woorden uitleggen dat wetten het centrum vormen van het politieke systeem.</i>
--	--

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 5' 10'	LD1 & 2	Motiveren	Samenvatting wet op abortus We bekijken klassikaal de wet op abortus zoals die vandaag geldt. Klassikaal debat Hebben we het genoeg over abortus gehad? Of is er nog iemand die iets kwijt wil? Als de leerlingen hier nood aan hebben bespreken we klassikaal hoe en of de huidige wet overeenkomt met wat de leerlingen verwachtten. Oefening: de wet als het centrum van het politieke systeem Jullie hebben nu de essentie van politiek gezien. Al de rest van politiek, de instellingen die hier rond hangen dienen om wat jullie vorige week gedaan hebben, wetten maken, mogelijk te maken. De leerlingen beschrijven wat elke instelling doet en gebruiken hierbij het begrip wet, of wetten. We overlopen m.b.v. de ppt. Klassikale discussie Indien er tijd over is, gooi ik nog een aantal vragen de groep in. Wat zouden jullie veranderen?	ppt
10'		Informeren		ppt en werkblad
5'		Positioneren & Reflecteren		
		Afsluiten		

WETEN, DECHTEN EN VERDOENNIEN
 WETEN EN DECHTEN

150

WETEN, DECHTEN EN VERDOENNIEN
 WETEN EN DECHTEN

150

WETEN, DECHTEN EN VERDOENNIEN
 WETEN EN DECHTEN

150

Stel, er is maar een minderheid voor een wet die ik wil. Hoe kan ik toch mijn zin krijgen?

Presentatie:

- 1 **Politiek, hoe doe je dat?**
Les 7: nabespreking

Niet-confessionele Zedenleer

Mentor:

Stagiair: Piet Goemans

- 2

16

Jullie hebben nu de essentie van politiek gezien.

17

Mogelijke en huidige wetten worden besproken in de media.

18

19

Partijen positioneren zich ten aanzien van wetten en wetsvoorstellen.

20

21

Burgers kiezen op basis van de wetten die partijen voorstellen in hun programma's.

22

23

In het parlement zoekt men meerderheden om wetten “erdoor” te krijgen.

24

25

Het staatsblad publiceert wetten.

26

27

Wetten worden in de praktijk gebracht.

28

29

De politie en de rechterlijke macht dwingen het naleven van de wet af.

7.8. Bijlage: les 8 in het lessenpakket over abortus

contactmoment: 50 minuten
Lesonderwerp: debat en nabespreking
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: Hoe werkt politiek?

Leerplannummer: NCZ Leerplandoelstelling(en): themaveld 4, PD 4 (onderzoeken wat rechtvaardig is), kennis (minderheden en meerderheden), vaardigheid (oorzaken van conflicten onderzoeken)	Lesdoel(en): <i>LD1: de leerlingen kunnen in eigen woorden het concept compromis uitleggen.</i> <i>LD2: de leerlingen kunnen de robuustheid of fragiliteit van democratieën in het algemeen bespreken.</i> <i>LD3: de leerlingen kunnen democratie verdedigen.</i>
---	--

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 5'		Motiveren	Filmpjes ouderdom democratieën en bestorming capitol Een van de redenen om tolerant te zijn en tevreden te zijn met een compromis. Vraagleergesprek / groepsdiscussie Leerling X, ik denk dat jij het was die vorige week stelde dat er iets oneerlijk was. Weet je nog wat je toen zei? Wil je dat nog eens herhalen en uitleggen? (De leerling stelde dat één wet die geldt voor iedereen onrechtvaardig is voor de minderheid.) Dat is inderdaad een groot probleem. Maar er zijn een aantal oplossingen voor.	Ppt, filmpjes, beamer https://www.youtube.com/watch?v=fvcNtG-7Rwo https://ourworldindata.org/democracy#world-maps-of-political-regimes-over-200-years
10'		Informereren	Ik leg kortweg drie van de vier oplossingen uit a.d.h.v. de ppt: -rechten: wetten blijven binnen de constitutie. De meerderheid mag niet om het even wat beslissen. Een dokter die een onwettige abortus uitvoert mag niet gevierendeeld worden. Wetten blijven binnen de grondwet. Hier zijn een aantal voorbeelden van zo'n grondwet, de Amerikaanse en de Belgische. En sommige van die grondwetten zijn ook verankerd in universele verdragen zoals de UVRM. -Machtsverhoudingen veranderen ook. Dit (slide) zijn de veranderende machtsverhoudingen van de afgelopen decennia.	

10'	LD1	Reflecteren	<p>En wat zou die machtsverhoudingen beïnvloeden? Stel er is net een bankencrisis geweest? Stel het gaat slecht met de economie? Stel dat er net een ophefmakend geval is geweest van een vrouw die sterft omdat de abortusregeling te streng was? Bij verkiezingen kijken we dus ook met veel interesse naar die resultaten om te zien hoe de publieke opinie nu over bepaalde dingen denkt.</p> <p>-Meerderheidsregel. Uiteindelijk moet je je ook afvragen of het echt onrechtvaardig is. Stel dat de liberalen echt oprecht in de meerderheid zijn. De meeste mensen vinden echt dat abortus moet kunnen. Maar de politiek wordt beheerst door een kleine christendemocratische minderheid die abortus verbiedt. Is dat eerlijk?</p> <p>Compromissen sluiten Over de vierde oplossing wil ik het vandaag eigenlijk vooral hebben. Eén van de groepjes heeft deze oplossing ook toegepast. Leerlingen Y en Z, als ik me niet vergis waren jullie de twee uitersten in jullie groepje. Toch? Willen jullie vertellen hoe het eraan toe ging? En wat was jullie oplossing? Politiek neemt heel vaak de vorm aan van een compromis. En dus wordt het heel vaak complex. Ik geef enkele voorbeelden a.d.h.v. de ppt. Het compromis a la belge dat de staatshervorming gegenereerd heeft, de constitutie van Bosnië Herzegovina...</p>	
5'			<p>Oefening op werkblad De leerlingen beantwoorden de volgende vragen op hun werkblad. Wat kan allemaal voorwerp zijn van een compromis? Wie heeft er gelijk, de extremisten of de gematigden? Wat zijn voor- en nadelen van compromissen.</p>	werkblad
15'	LD2, 3	Positioneren	<p>Klassikale discussie We overlopen de antwoorden en voeren er een discussie over. Kunnen compromissen juist of waar zijn? Is iedereen tevreden met een compromis? Wie heeft er gelijk?</p>	
5'		Afsluiten	<p>Leerlingenevaluatie</p>	gsms, laptops

Werkblaadje:

Lessenpakket: Politiek, hoe doe je dat? **Les 8: nabespreking en evaluatie**

Vorbereidende vraag:

Wat kan de kwaliteit van een democratie verhogen?

Bij het eerste “filmpje”:

Welke tendens zie je in de laatste 200 jaar?

Welke tendens zie je in de laatste 10 jaar?

Welk land was als eerste in de Moderne Tijd min of meer democratisch?

Bij het tweede filmpje:

Waarom heeft het leger niet naar de president geluisterd?

Ter voorbereiding op de klasdiscussie

Waarom hebben die mensen het capitol bestormd? Begrijp je hun standpunt?

Moeten we per se democraat zijn? Waarom wel / niet?

Maak jij je zorgen over het voortbestaan van de democratie? Waarom wel / niet?

Definieer het begrip “compromis”

Wat is een optimaal compromis?

Evaluatie van de stagiair

Presentatie:

1 Politiek, hoe doe je dat?

Les 8: nabespreking

Niet-confessionele Zedenleer

Mentor: Stagiair: Piet Goemans

2

● Wat kan de kwaliteit van een democratie verhogen?

● Wat kan de kwaliteit van een democratie verhogen? Kwaliteit van de media

Type stemrecht Vrijheden

● Democratieën doorheen de tijd

● Enkele termen

● Enkele termen

Twee partijen in de VSA:

- **De bestorming van het Capitool**
- **Klasdiscussie**
- **Waarom hebben die mensen het capitol bestormd? Moeten we per se democraat zijn?**

Maak jij je zorgen over het voortbestaan van de democratie?

7.9. Bijlage: les 1 in het lessenpakket over ideologieën in het algemeen

contactmoment: 50 minuten
Lesonderwerp: <i>Wat zijn waarden?</i>
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: <i>Wat zijn ideologieën?</i>

<p>Leerplannummer: NCZ</p> <p>Leerplandoelstelling(en): themaveld 3, PD 2 (moreel handelen onderscheiden van amoreel en immoreel), kennis (Politieke tegenstellingen: links/ rechts; etnocentrisch/multicultureel), vaardigheid (Perspectiefwisseling aanbrengen en consequenties bespreken)</p>	<p>Lesdoel(en):</p> <p><i>LD1: De leerlingen kunnen in eigen woorden en met behulp van sturende vragen een redelijk uitvoerige beschrijving van het concept “waarde” geven.</i></p> <p><i>LD2: De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen dat waarden persoonlijk zijn.</i></p> <p><i>LD3: De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen dat waarden niet zo persoonlijk zijn dat totaal geen overeenstemming mogelijk is.</i></p>
--	--

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 10'	LD1	Motiveren	<p>Spel</p> <p>Wat is het waard om te doen? Schrijf zes dingen op die jullie waardevol vinden.</p> <p>Je bent naar de dokter geweest en die heeft gezegd dat je nog maar 3 jaar te leven hebt. Welke 3 dingen schrap je?</p> <p>Je bent naar de dokter geweest en die zegt dat je nog maar 3 uur te leven hebt. Wat blijft er over?</p> <p>Ik ga iedereen af en vraag hun naam en wat ze overhouden.</p>	Werkblad
10'	LD1	Informereren + Reflecteren	<p>Over het begrip waarde</p> <p>Ik projecteer een lijst van wat klassiek gezien wordt als intrinsieke waarden. “Niemand is het hierover eens.” Jullie mogen gerust jullie waarde hieraan toevoegen of het niet eens zijn met deze waarde. Er zijn ook een aantal twijfelgevallen. Ik voeg “cultuur”, “natuur”, “sport”, “dans”, “taal” toe.</p> <p>“De essentie of één van de belangrijkste eigenschappen van waarden is de volgende.” Ik vraag klassikaal of je de nier van je oma mag verkopen, of je voor veel geld Putin’s vriend zou zijn, of Jef Bezos jouw familie mag kopen. Wat zegt dat over waarden als fysieke integriteit, vriendschap of familie-geluk? Ik</p>	ppt

10'	LD2+3	Positioneren	<p>leg dit kort uit a.d.h.v. de ppt. “Waarden kan je misschien best verstaan als dat ze de logica van inruilen doorbreken.”</p> <p>Oefening hoe belangrijk vind jij vriendschap Stel je voor dat jouw vliegtuig neerstort op een onbewoond eiland. Maar het is nog redelijk comfortabel. Er is genoeg te eten, het is warm, en je kent het eiland en je weet dat hier over 6 maanden een schip passeert. Dus je bent niet compleet verloren. Alleen, jouw vrienden zijn er niet. Nu komt er een geest die wensen kan vervullen en die zegt ik kan jouw vrienden naar hier brengen maar het gaat je iets kosten.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. het regent constant 2. er is een roofdier. Het gaat je niet kunnen opeten maar je hebt er wel constant schrik van. 3. het eten wordt krap. Je gaat er niet van sterven maar hebt wel constant honger. 4. je bent een been kwijt. 5. Je hoort niet meer. <p>Wie is al bij 1 afgevallen? Wie bij 2? etc. Wie is <i>all the way</i> gegaan? Voor wie is vriendschap zo belangrijk dat ze er doof voor willen worden? Mag ik concluderen dat waarden persoonlijk zijn? Bij de eerste oefening hebben velen van jullie andere waarden gekozen als jullie belangrijkste waarde en nu blijkt ook nog dat jullie niet allemaal evenveel belang hechten aan waarden.</p>	ppt + werkblad
10'	LD1+2		<p>Klasdiscussie A.d.h.v. de ppt leidt ik de klasdiscussie in: “Heeft een samenleving gedeelde waarden nodig? Is een samenleving als een fragiel weefsel dat uiteenvalt als mensen niet overeenstemmen over waarden? Of is zo’n overeenstemming over waarden niet nodig en wordt de samenleving bijgehouden door macht? Of iets tussenin? Wie denkt wat?” “De meesten denken dat de waarheid ergens tussenin ligt. Maar zelfs dan hebben we een probleem. We denken dat er een mate van overeenstemming over waarden nodig is maar we denken ook dat waarden persoonlijk zijn. Hoe lossen we dat op?”</p>	ppt

		<p>Afsluiten</p>	<p>Afsluiter en uitleg taak Ik vat nog eens de les samen en duidt op de mate waarin waarden persoonlijk zijn. Velen vinden andere waarden de belangrijkste en we verschillen dan ook nog in hoe belangrijk we waarden vinden. En toch hebben we een bepaalde mate van overeenstemming over waarden nodig. Op dat begrip van waarden ga ik volgende les door. Ik deel de opdrachtenbladen uit. “Zoals ik volgende les nog verder zal uitleggen vinden de verschillende politieke partijen verschillende waarden belangrijk. Aan de hand van de tekst zouden jullie de belangrijkste of één van de belangrijkste waarden moeten kunnen identificeren bij die partijen.”</p>	<p>opdrachtenblad https://www.watwat.be/politiek/welke-partij-past-bij-mij</p>
--	--	-------------------------	--	--

Bronnen: Kiranshastry (z.d.a, z.d.b)

Werkblaadje:

Wat zijn waarden?

Schrijf vijf dingen op die je waardevol vindt.

Zijn waarden te koop?
Moreel oordelen is afwegen:

<u>handeling A</u>	<u>handeling B</u>	<u>handeling A</u>	<u>handeling B</u>
-reden	-reden	-reden	-reden
-reden	-reden	-reden	- WAARDE
-reden		-reden	

Hoe belangrijk is jouw belangrijkste waarde voor jou? Omcirkel wat je allemaal opgeeft voor jouw belangrijkste waarde.

1. droogte
2. rust
3. een volle maag
4. je been
5. je gehoor

Zijn waarden zo persoonlijk dat je ze niet mag opleggen?

waarden zijn persoonlijk ↔ de samenleving heeft eensgezindheid over waarden nodig

Opdrachtenblaadje:

Opdracht

Surf naar <https://www.watwat.be/politiek/welke-partij-past-bij-mij>, klap ook de beschrijvingen van de partijen open en los de onderstaande vragen op. Je hoeft, buiten deze webpagina, geen andere bronnen te raadplegen.

Welke twee partijen staan vooral bekend als voorstanders van gelijkheid?

Geef een kernwaarde van de christendemocratie en argumenteer waarom dit een kernwaarde van deze ideologie is.

Open VLD is dé economisch rechtse partij bij uitstek. Wat betekent het om (economisch) rechts te zijn en waarom is dat een gevolg van dé kernwaarde van Open VLD?

Rubric				
lesdoel	ter plaatse	eerste stappen	goed op weg	de top bereikt
De leerlingen kunnen de kernwaarden van partijen identificeren.	Je identificeert niet de/een kernwaarde van een partij en ook niet iets wat daarvan in de buurt komt.	Je identificeert iets wat in de buurt komt van de/een kernwaarde van een partij.	Je identificeert de/een kernwaarde van een partij door middel van reflectie over een bepaalde positie van die partij.	Je identificeert de/een kernwaarde van een partij en kan beargumenteren waarom dat een kernwaarde is.

Presentatie:

- **Wat zijn waarden?**
Niet-confessionele Zedenleer 6/3/2023
Stagiair: Piet Goemans
- **Enkele vaak genoemde waarden:**
- **Twijfelgevallen:**
- **Zijn waarden te koop?**
1 • Mag je je grootmoeders nier verkopen?
- **Zijn waarden te koop?**
1 • Voor hoeveel mag Jeff Bezos jouw familie hebben?
- **Zijn waarden te koop?**
1 • Voor hoeveel geld wil jij Putins vriendje zijn?
- **Zijn waarden te koop?**
1 • Huis A
 - - goede ligging
 - - niet te duur
 - - leuke burens

- oordelen is afwegen
- Huis B
- - in goede staat
- - in leuke stad

- **Zijn waarden te koop?**
 - Handeling A
 - - reden
 - - reden
 - - reden
 - Handeling B
 - - reden
 - - reden
 - moreel oordelen is afwegen

- **Zijn waarden te koop?**
 - Handeling A
 - - reden
 - - reden
 - - reden
 - Handeling B
 - - reden
 - - WAARDE
 - moreel oordelen is afwegen

- **Hoe belangrijk vind jij vriendschap?**
 - Wat zou je opgeven?
 - - 1 droogte
 - - 2 rust
 - - 3 een volle maag
 - - 4 je been
 - - 5 je gehoor

- **Hoe belangrijk vind jij vriendschap?**
 - Wat zou je opgeven?

- - 1 droogte
- - 2 rust
- - 3 een volle maag
- 4 je been

- - 5 je gehoor

- **Hoe belangrijk vind jij vriendschap?**

- Wat zou je opgeven?
- - 1 droogte
- - 2 rust
- - 3 een volle maag
- - 4 je been
- - 5 je gehoor

- **Hoe belangrijk vind jij vriendschap?**

- Wat zou je opgeven?
- - 1 droogte
- - 2 rust
- - 3 een volle maag
- - 4 je been
- - 5 je gehoor

- **Hoe belangrijk vind jij vriendschap?**

- Wat zou je opgeven?
- - 1 droogte
- - 2 rust
- - 3 een volle maag
- - 4 je been
- - 5 je gehoor

- **Hoe belangrijk vind jij vriendschap?**

- Wat zou je opgeven?
- - 1 droogte
- - 2 rust
- - 3 een volle maag

- - 4 je been
- - 5 je gehoor

- **Heeft een samenleving gedeelde waarden nodig?**

- **Heeft een samenleving gedeelde waarden nodig?**

- **Heeft een samenleving gedeelde waarden nodig?**

- Macht houdt de samenleving bijeen.
- De samenleving is een delicaat stukje stof dat wordt bijeengehouden door gedeelde waarden.

- **Heeft een samenleving gedeelde waarden nodig?**

- Macht houdt de samenleving bijeen.
- Iets tussenin.

- **Het probleem?**

- Iets tussenin.

- **Het probleem?**

- Iets tussenin.

22

23

24

25

- **Probleem:**

- Waarden zijn persoonlijk.

↓

- De samenleving heeft eensgezindheid over waarden nodig.

7.10. Bijlage: les 2 in het lessenpakket over ideologieën in het algemeen

contactmoment: 50 minuten
Lesonderwerp: <i>Wat zijn ideologieën?</i>
Probleemstelling voor de les/lessenreeks: <i>Wat zijn ideologieën?</i>

<p>Leerplannummer: NCZ</p> <p>Leerplandoelstelling(en): Procesdoel 3 (democratische principes toepassen), kennis (politieke tegenstellingen: links / rechts, etnocentrisch / multicultureel), specifieke vaardigheid (tegenstellingen herkennen en evalueren)</p>	<p>Lesdoel(en): <i>LD1: De leerlingen kunnen de kernwaarde van een partij identificeren.</i> <i>LD2: De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom er in België de partijen zijn die er zijn.</i> <i>LD3: De leerlingen kunnen, in gemakkelijke gevallen, politieke compromissen interpreteren, d.w.z. de partijen en hun waarden die het compromis hebben vormgegeven aanduiden.</i></p>
--	--

Timing	Nr. Lesdoel	Leerinhoud	Didactische werkvormen en leeractiviteiten	Didactisch materiaal/ Media/Organisatie
Aantal minuten 5'		Motiveren	Waarom is er “de politiek”? Ik vraag klassikaal waarom we “de politiek” nodig hebben. Ik sprokkel enkele antwoorden. Mijn antwoord: omdat er verschillende ideologieën zijn. Ik vraag wat ideologieën zijn. En waarom hebben we verschillende ideologieën? Omdat we verschillende kernwaarden hebben.	Werkblad en ppt
10'	LD1, 2	Informereren	Oefening: geef de ideologieën en de partijen bij de kernwaarden “Jullie hebben allemaal die taak gemaakt en dus zouden jullie het schema op jullie werkblad moeten kunnen invullen. Zet eens de juiste partij en hun ideologie bij de juiste kernwaarde.” Ik overloop de correcte antwoorden en ga dieper in op de CD&V. “Bij de CD&V kan je veel dingen zeggen: centrum, conservatisme, familie, gezin, de Kerk, personalisme. Het is ook een beetje de partij van de boeren.” Ik geef twee nuances bij dit eenvoudige schema. -”Dit zijn allemaal leden van de socialistische partij.” Ik vraag klassikaal: “Vinden zij gelijkheid allemaal even belangrijk?” Nee. “Dit zijn allemaal leden van de liberalen. Je kan wel zeggen dat de overgrote meerderheid van die leden van Vooruit	werkblad en ppt

10'	LD1, 2, 3	Reflecteren + Positioneren	<p>gelijkheid belangrijker vind dan de overgrote meerderheid van Open VLD.”</p> <p>-”Zijn de socialisten tegen elke vorm van vrijheid of de liberalen tegen elke vorm van gelijkheid?” Neen. “De socialisten vinden vrijheid ook wel belangrijk maar niet zo belangrijk als de liberalen en vice versa.”</p> <p>Oefening: politieke compromissen</p> <p>Ik vraag klassikaal wat een compromis is en leg eventueel uit. We overlopen het eerste compromis, de wet op abortus. Ik overloop kort waar het over gaat en leg de oefening uit door de eerste voor te doen. “Welke twee kernwaarden zouden vooral gebotst hebben als het over abortus gaat? De eerste kernwaarde is vrij gemakkelijk. In de VSA heet het kamp pro abortus ook het pro-choice/pro-keuze kamp. Als je kan kiezen dan ben je...? De tweede waarde is die moeilijke partij waar je zoveel over kan zeggen, die met een beetje een conservatieve visie op wat een familie is.”</p> <p>Ik leg uit wat het mestactieplan was en laat de leerlingen nu zelf de ideologieën, de kernwaarden en de vorm van de kernwaarde bedenken. Idem voor sociale zekerheid. Idem voor het schoolpact.</p>	werkblad en ppt
10'	LD1, 2	Afsluiten	<p>Klassikale discussie als er tijd over is</p> <p>Zijn er nog vragen?</p> <p>Zijn er genoeg partijen?</p> <p>Mag je je eigen partij oprichten?</p> <p>Waarom zijn er de partijen die er zijn? Ik leg uit dat de klassieke partijen voortkomen uit oude conflicten die de samenleving bijna uiteen gereten hebben: de franse revolutie → liberalen en christendemocraten; de industriële revolutie → liberalen en socialisten. Nieuwere partijen ontstonden na 1968 omdat mensen andere dingen waardevol begonnen te vinden.</p>	werkblad en ppt
5'			<p>Evaluatie van de stagiair</p>	werkblad, ppt, gsms / laptops

Bronnen: gebaseerd op AxterJG (2010).

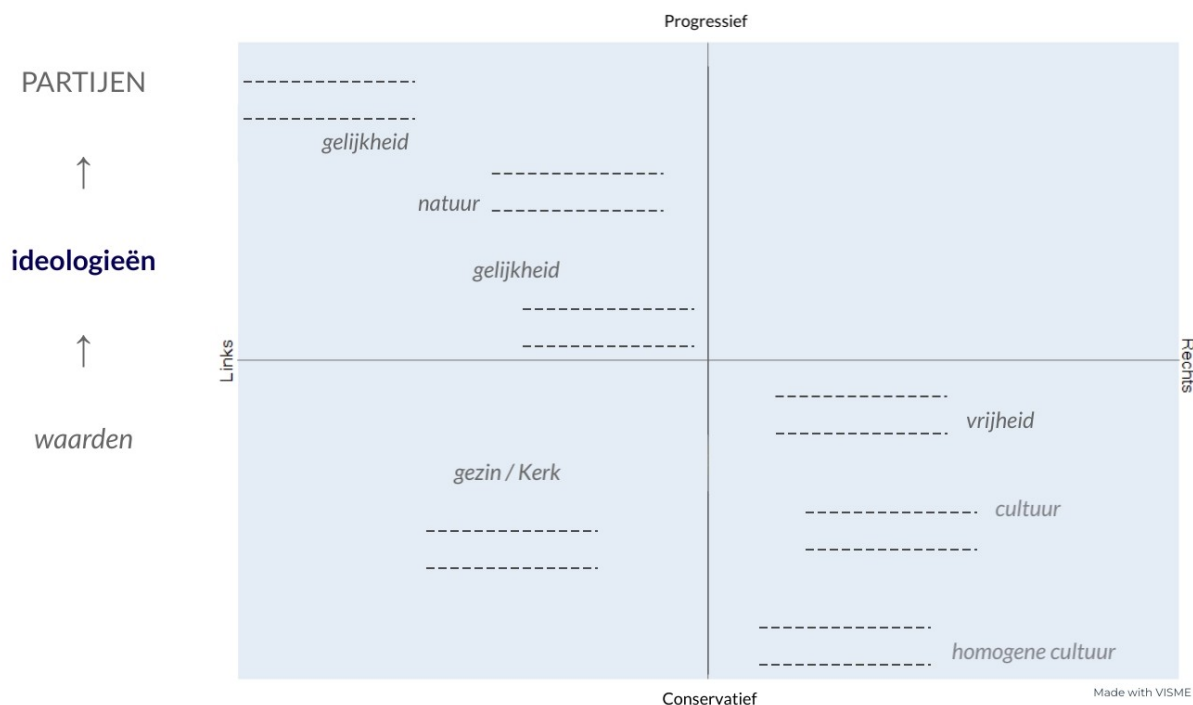
Werkblaadje:

Wat zijn ideologieën?

Waarom is er “de politiek”?

Partijen, ideologieën en hun kernwaarden

Vul de partijen en de ideologieën aan bij de volgende kernwaarden:

Kernwaarden en compromissen

Noem de twee partijen, hun kernwaarden en de vorm van die kernwaarde die de volgende politieke compromissen hebben vormgegeven:

partij	kernwaarde	vorm die de kernwaarde aanneemt
De wet op abortus	-	-
	-	-
Het tweede mestactieplan	-	-
	-	-
De sociale zekerheid	-	-
	-	-
Het schoolpact (reden achter de lessen zedenleer)	-	-
	-	-
Evaluatie van de stagiair		

Presentatie:

- Wat zijn ideologieën?

– 6M

Niet-confessionele Zedenleer 31/3/2023

Stagiair: Piet Goemans

- **Waarom is er “de politiek”?**
- **Waarom is er “de politiek”?**
- **Partijen, ideologieën en kernwaarden**
- **Partijen, ideologieën en kernwaarden**
- **Partijen, ideologieën en kernwaarden**
- **Partijen, ideologieën en kernwaarden**
- **Partijen, ideologieën en kernwaarden**
- **Nuancering 1: delen alle leden de kernwaarde in dezelfde mate?**
- **Nuancering 1: delen alle leden de kernwaarde in dezelfde mate?**
- **Nuancering 2: is partij B tegen de kernwaarde van partij A?**
- **Partijen, ideologieën en kernwaarden**
- **Kernwaarden en compromissen**
 - Wat is een compromis?
- **Kernwaarden en compromissen**
 - De wet op abortus
 - Van kracht sinds 1990
 - Regelt abortus
- **Kernwaarden en compromissen**
 - De wet op abortus
 - Van kracht sinds 1990
 - Regelt abortus
- **Kernwaarden en compromissen**

- De wet op abortus
 - Van kracht sinds 1990
 - Regelt abortus
- **Kernwaarden en compromissen**
 - Het tweede mestactieplan (MAP 2)
 - Voorloper uit 2003 van het stikstofakkoord (MAP 7)
 - Regelt hoeveelheid stikstof / mest die boeren mogen uitstrooien
- **Kernwaarden en compromissen**
 - Het tweede mestactieplan (MAP 2)
 - Voorloper uit 2003 van het stikstofakkoord (MAP 7)
 - Regelt hoeveelheid stikstof / mest die boeren mogen uitstrooien
- **Kernwaarden en compromissen**
 - De sociale zekerheid
 - Regelde pensioenen en betaalde vakantie.
 - Maakte ziekte- en werkloosheidsverzekering verplicht.
 - Goedgekeurd in 1944
- **Kernwaarden en compromissen**
 - De sociale zekerheid
 - Regelde pensioenen en betaalde vakantie.
 - Maakte ziekte- en werkloosheidsverzekering verplicht.
 - Goedgekeurd in 1944
- **Kernwaarden en compromissen**
 - De sociale zekerheid
 - Regelde pensioenen en betaalde vakantie.
 - Maakte ziekte- en werkloosheidsverzekering verplicht.
 - Goedgekeurd in 1944
- **Kernwaarden en compromissen**
 - Het schoolpact
 - Reden achter de lessen zedenleer.
 - Afgeloopt in 1958.
- **Kernwaarden en compromissen**

- Het schoolpact
 - Reden achter de lessen zedenleer.
 - Afgeklopt in 1958.

- **Kernwaarden en compromissen**

- Het schoolpact
 - Reden achter de lessen zedenleer.
 - Afgeklopt in 1958.

- **Zijn er genoeg partijen?**

- **Zijn er genoeg partijen?**

- **Zijn er genoeg partijen? De Witte Mars**

28

29

30

31

32

33

34 **Evaluatie van stagiair**

-

7.11. Bijlage: leerlingenbevraging bij het lessenpakket over ideologieën in het algemeen

ID	Als je de politieke voorkeur van de stagiair kon uitmaken, vond je dit dan storend?	Opmerkingen	Op welke partij stemt de stagiair?	Opmerkingen
1	Niet van toepassing			
2	Neen		Vooruit	Geen idee dit is een pure gok
3	Niet van toepassing		Groen	
4				
5	Niet van toepassing			?
6	Neen		Open VLD	
7			Vooruit	
8	Niet van toepassing	/	Open VLD	/
9	Niet van toepassing		Open VLD	
10	Neen		Open VLD	
11	Neen		PvdA	
12	Neen		Open VLD	
13	Niet van toepassing		CD&V	
14	Neen		Vooruit	
15	Neen		Vooruit	
16	Niet van toepassing		NV-A	Zeer neutraal gebleven
17	Niet van toepassing		CD&V	
18	Neen		Open VLD	
19	Neen		Vooruit	
20	Neen	Maakt niet uit wat iemands voorkeuren zijn		Niet vermeld
21	Niet van toepassing			Niet vermeld
22	Niet van toepassing		Groen	Geen idee

7.12. Bijlage: leerlingenbevraging bij het lessenpakket over abortus

ID	Als je de politieke voorkeur van de stagiair kon uitmaken, vond je dit dan storend?	Opmerkingen	Op welke partij stemt de stagiair?	Opmerkingen	Voor welke partij heeft de stagiair een voorkeur?	Opmerkingen
1	Ja		Vlaams Belang		Open VLD - de liberalen	
2	Neen		Vlaams Belang		Open VLD - de liberalen	
3	Niet van toepassing					
4	Niet van toepassing		Open VLD		Open VLD - de liberalen	
5	Neen		Vlaams Belang		Open VLD - de liberalen	
6	Neen		Vlaams Belang		Open VLD - de liberalen	
7	Neen		Vlaams Belang		CD&V - de christendemocraten	
8	Niet van toepassing		Vlaams Belang		Open VLD - de liberalen	
9	Niet van toepassing		Open VLD		Open VLD - de liberalen	
10	Neen		Vlaams Belang		Open VLD - de liberalen	
11						
12	Niet van toepassing			Hij heeft dit niet gezecht		

Student : Goemans Piet
Rolnummer : 0591350
Opleiding : Educatieve Master (cultuurwetenschappen)
Academiejaar : 2022-2023

Masterproef
Titel : Ideologieën in de Klas
Promotor : prof. Gustaaf Cornelis

De masterproef waarvoor de student een examencijfer van 14/20 of meer behaalt, en waaromtrent geen 'non disclosure agreement' (NDA of geheimhoudingsovereenkomst) werd opgesteld, kan kosteloos worden opgenomen in de vubis-catalogus van de centrale universiteitsbibliotheek mits expliciete toestemming van de student.

De student kiest in het kader van de mogelijkheid tot kosteloze terbeschikkingstelling van zijn/haar masterproef volgende optie:

- OPEN ACCESS: wereldwijde toegang tot de full tekst van de masterproef
- ENKEL VANOP DE CAMPUS: enkel toegang tot de full tekst van de masterproef vanop het VUB-netwerk
- EMBARGO WAARNA OPEN ACCESS VOLGT: pas wereldwijde toegang tot de full tekst van de masterproef na een opgegeven datum, met name ...
- EMBARGO WAARNA ENKEL TOEGANG VANOP DE CAMPUS VOLGT: enkel vanop de campus toegang tot de full tekst van de masterproef na een opgegeven datum, met name ...
- FULL TEKST NOOIT TOEGANKELIJK: geen toegang tot de full tekst van de masterproef
- GEEN TOESTEMMING voor terbeschikkingstelling

De promotor bevestigt de kennisname van het voornemen van de student tot terbeschikkingstelling van de masterproef in de vubis-catalogus van de centrale universiteitsbibliotheek.

Datum:

Handtekening promotor:

Dit document wordt opgenomen in de masterproef. De student die het formulier niet voegt aan de masterproef en/of geen keuze heeft aangeduid en/of het formulier niet ondertekend heeft en/of geen kennisgeving aan de promotor heeft gedaan, wordt geacht geen toestemming tot openbaarmaking te verlenen; in dat geval zal de masterproef enkel worden gearchiveerd, maar is deze niet publiek toegankelijk.

Opgesteld te *Howe* op *21/08/2023*

Handtekening student

